

СТАВРОПОЛЬ КИТАБ БАСМАНЫ
КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЕЛЮМЮ
ЧЕРКЕССК — 1973

Сюйюнчланы Азамат

ИЛКЕР

Назмула
бла
джырла

О Т

Аллаһ адет барды бизни таулада:
От джукъланмай хаман джаныб турурча,
Кече отну кѣмедиле тыбырда,
Тамбла дженгил джангыдан от болурча.

Дунияда джашау чакъсын джангырыб
Ансы, сизге мен къурман да болайым:
Керек эсе, джюрск отну чыгъарыб,
Аямайын къол аязгъа салайым.

Д Ж У Р Т У М

Аллын кѳобан кѳар суудан алады.
Бюртюкдю терекге уа берген ал.
Мийик тау аягына тѳянады.
Джер а — аланы барына тамал.

Аллы кѳолдан башланады ишни да,
Джюрекди муратха берген тин.
Сен болмасанг, Ата джуртум, менн да
Болмазед эркин ургѳан джюрегим.

Д Ж Ы Р Ы М

Тау төппесиз болмайды,
Суу а — атсыз.
Джюрек чырта къоймайды
Джырчыны джырсыз.

Джазгъанма, джазама мен,
Эндид джазарым.
Сенсе, сен, Ата джуртум,
Мени баш джырым.

Ш А Р Т

Акъ булутну кѣлеккеси — къара,
Къара ийнекни сютю — акъ,
Сары адамны уа къаны—къызыл,
Джашил бетлиди чапракъ.

Ма аланы хар бири бекди,
Тюздю ёмюрлюк шартына,
Мени да барды аллай ышаным:
Сюймеклигим туугъан халкъыма.

НАЗМУМА

Мени темам тюлд суу кьойнунда,
Чокъуракълача, кьолан кьауум,
Джай узуну тенгиз бойнунда
Кёлеккелери кьумгъа аууб,
Сыртларын кюннге кьыздыргъанла.

Мени назмума кирликле ала:
Уруш отлада чыныкьгъанла,
Совхоз сыртларында сабан сюргенле,
Колхоз гюрбеджиде темир туйгенле,
Суйсе, ёмюрлюкге суйгенле.

Боранда джюрюб, джауумда джибиб,
Тауда кеслерн саууб сют алгъанла,
Мени назмума кирликле ала:
Илмугъа бачхыч салгъанла,
Заманнга кеслерн юлюш кьошуб,
Замандан юлюш алгъанла.

Сен аланы джаз, мени кьаламым,
Сыйы бла сын сал, терсге кьама ойнат,
Араны айыр, тюзге терек орнат.

Кѣлекеле тюдюле мени джырларым,
Джарыкъ кѣлюю халкъгъа ангылат.

Окъуучум, сырта джангы баразала
Тарта эсенг, ала чыммакъ чакъсынла.
Мени джырларым—джюрек чыпчыкъла,
Сабан чыпчыкъча, нѣгер болсунла.

ЛЕНИННИ МАВЗОЛЕЙИНДЕ

Къызыл Кремлни къатында
Площадха киргенлей,
Мермер ташдан этилген
Кёрюнеди Мавзолей.

Ариу мермер джылтыраб
Площадны төрюнде,
Кёрсенг «Ленин» джазыуну
Къууанч ойнайд кёлюнде.

Мавзолейни ичинде
Уллу Ленини джукълайды.
Аны сыйлы къарауул
Кирпик къакъмай сакълайды.

Сынджыр болуб, тизилиб,
Анга мингле баралла,
Тюрлю-тюрлю джерледен
Келиб оюм алалла.

Къыш боранда келиб кёр,
Кел не терек чакъгъанда,
Хар заманда адамдан,
Площадь толур хаман да.

Л е н и н ! . С е н и к ё р ю р г е
Д е б у з а к ъ д а н к е л е м е ,
С е н к ѳ у т х а р г ѳ а н б и р х а л к ѳ д а н
Б ю с ю р е у к е л т и р е м е .

М е н и д ж а р л ы х а л к ѳ ы м ы
Д ж е р и т а ш л ы , т а у э д и ,
А н ы х а л ы , д ж а ш а у у
М у т х у з э д и , т а р э д и . . .

Т ю з л ю к э ш и к а ч ы л д ы
О к т я б р н ы к ю н ю н д е ,
Т а у г ѳ а , с ы р т х а э р к и н л и к
К е л д и с е н и к ю ч ю н г д е н .

Р е в о л ю ц и я х о р л а б ,
Д ж е р д е д ж а р ы к ѳ л ы к ѳ б о л д у ,
Т а у р у х л а д а м у р а т ы
К е р т и д ж а ш а у д а т о л д у .

Л е н и н — б а г ѳ а л ы у с т а з !
М е н я д ж у р т у м т а у К а в к а з
Ч а й к ѳ а л а д ы , д ж а ш а н а й д ы ,
Д ж о л у н г б л а а т л а й д ы .

Сен къайгъыргъан Къарачай,
Черкес, абаза, ногъай —
Барадыла миллетле —
Сен юретген иннетде.

Келдим санга тау бла,
Келдим санга суу бла,
Келдим бюсюреу эте,
Таза джюрек талпыу бла.

Бетден бетге туберге,
Джюрегими айтыргъа,
Ушакъ этиб, кёллениб,
Өм учунуб къайтыргъа.

Джюрек урад былайда,
Кетиб анга акъылым,
Кёрюб джукълаб тургъанча,
Мен атлайма акъырын.

Аямайды бюгюн да
Ол мангылай кыйынын,
Сагъышлыды чекгенча
Джерни къалынын, джукъасын.

Халкы ючюн хазырды
Отха, суугъа кирирге.
Елмегенди сауду деб,
Былай келед кӛлюнге.

Келген адам тул-тубан,
Ленин, сени кӛрюрге,
Былай бир соху болгъан
Амал джокъду ёлюрге!

Къозгъалгъан кӛкюрегимде
Бушууну джарыкъ дженгиб,
Ленини джарыкъ бетинден
Бир джумушакъ нюр келиб,

Аны ишин этерге
Этда къарыу, кюч алыб,
Мавзолейден тышына
Чыкъдым мен сагъышланыб.

...Ташыйды инсан толкъуну
Ленинге халкъ суймеклик.
Ленин, сенден башланады
Бу ёмюрде нгнлик.

БАГЪАЛЫ ПОРТРЕТ

К. ананатлыны Шамагъа

Джылла саркъалла, толкъунла кибик,
Заманны чархы алгъа барад.
Къанатлыла келелле, кетелле,
Алай а кетмейд иги мурат.

Кийим тозады, мода аууша,
Джаз ханс чагъа, къачда къатад.
Тюрленелле сууланы ызлары,
Енге джюрекде нйнам турад.

Сабийле тууалла, къартла аууша.
Алай буюргъанды табигъат.
Тюрленелле джылны чакълары,
Алай а джюрек тюрленмей турад.

Сау къыркъ джылны таулу тиширыу
Таза джюреги бла, кӛлю бла
Эртденде ингирде да джолугъуб,
Ушакъ этеди Ленин бла.

Къуран орнуна ленинчи окъуу,
Сӛгълмез ол тутхан тюзлюк иш.

Къыркъ джазны, къыркъ ктышны сѣлешеди
Сыйлы портрет бла коммунист.

...Бу портретни Москвада фабрикде
Орус эгечле таулу къызгъа

Берген эдиле, аманат этиб,
Таулагъа элтирге саугъагъа.
Къагъыт тюлдю, къанга тюлдю — къумач.
Хар халысы чилледен, джибекден.

Ол кѣрюнеди джашау байракъча,
Ётдюргенди палах кѣпюрден.
Таулу тиширыу кыйын кюнледе
Ленинини аты бла атлагъанды.

Сыйлы портретни джюрекегге салыб,
Джюреге бла тенг сакълагъанды.
...Мындан алда мен музей заллада
Халкъ басынган бир мюйюш кѣрдюм.

Маинга таныш багъалы саугъаны
Къайдан келгенин сормай билдим.
Джаш джюреклегге бичим салалды
Энд сыйлы къумачны джуруну.

Таулу эгечим, бюсюреу эте,
Эсге тюшюреме джолунгу.

АЛИЙЛАНЫ УМАРНЫ ДЖЫРЫ

Революция сени ийгенди
Таулада кьуллукъ этерге,
Совет властны толу бегитиб,
Халкыны кёлюне джетерге.

Партия берген ишлени этиб,
Къызыл байракъны тюрбюнде,
Батыр большевик Умар барады
Алчы ленинчи тизгинде.

Север Кавказда партия салгъан
Аманатланы толтуруб,
Умар Кремлде ушакъ этеди
Уллу Ленин бла олтуруб.

Урунганланы ёкюлю — Умар,
Таулада ёсген илячин.
Сен аямадынг кьъарыуну, кючню
Эркинлик ючюн, халкъ ючюн.

Батыр большевик, фахмулу алим,
Ишлеринг юлгю болалла.
Кесинг джандыргъан билим чыракъла
Таулада джарыкъ джаналла.

СОВЕТ СОЮЗНУ ДЖИГИТИ БАГЪАТЫРЛАНЫ ХАРУННГА

(Д ж ы р)

Къарачайны къаблан кёллю уланы,
Миннген атынг окъла ётмез къадамад
Уруб ётдюнг Днепр, Дунай сууланы,
Узакъ джерге элтди узун къазауат.

Танка полкунг джолгъа чыгъыб тебресс,
Джер тебрениб, кёк кюкюреб башлаед.
Урушлада джаугъа тюбев сермесе,
Эм махталгъан аскерлерин чачаед.

Не кечеле, къаллай кюнле кетдиле,
Джайла, къышла талай кере ётдюле.
Кёб элlege ала эркинлик бердиле.
Танкистлеринг джигитликле этдиле.

Партияны башчылыгъы кюч бериб,
Совет аскер халкъыбызны сакълады.
Джуртубузгъа чабхан фашист итлени
Чегибизден кюнбатханига къыстады.

Кёкюрегинг илкер кибик джашнайды
Кърал берген орден, медаль саугъадан.
Совет халкъны бёгек джашы, батыры,
Джигитлигинг унутулмаз таулада.

Сени кибик батырладан юлгю алыб,
Джол ачарла айлансала аллары,
Кюн-кюнден да аслам болуб ёсерле
Совет джуртда тулпарланы санлары.

Илячинча, чабыб алгъа озаса.
Урушладан солургъа деб чыкыгъанлай,
Батырлагъа сен назмула джазаса.
Эслемейсе, билегингден къан агъад,
Къызыл ала отдан эсе ол исси.
Сен этесе тюзлюк ючюн къазауат,
Он бармагъынг джаугъа къаршчы он киши.
Чыгъыб келед арты болмай, танг аслам,
Бошалмайын фашистлени санлары.
Онджетнсин къырдынг кесннг тау аслан,
Сенден къоркъуб тыйылдыла аллары.
Джау аскерни мараучусу — асси ит
Къараб кёрдю солдатланы бёгегин.
Ойламады кимге атханын ол фашист —
Джабды джырны накъутналмаз ёзегин...
Доваторчу аскерчиле — тенглеринг
Бушуу этиб ахыр салам бердиле,
Джигитлигннг учундуруб кёллерин,
Къанлы джауну мукъут этиб сюрдюле.
Емюрлюкге эскадронда атынгы
Буйрукъ болду хар кюн сайын айтыргъа,
«Къызыл джулдуз» деген орден аталды
Джигитлигннг ючюн сеннге, батыргъа.
...Джамчылары окъла бла тешилиб,

Уруш эте, доваторчу джигитле,
Кёб джерлеге кызыл байракъ чанчыла.
Къурудула бизни джерден фашистле.
Къарачайда сен айтылган джырчыенг,
Сен сюеенг халкъны кючлю суйгенни,
Джетген кюнде урушда да алчыенг,
Аямадынг къарыуунгдан келгенни.
Ашхыланы, фахмуланы айырмай,
Алды бизден сени да бу къазауат.
Бир кюнкююз кетмейд сени сагъынмай,
Халкъгъа къуллукъ этген джырчы эм солдат.
«Хар къралда этерге», — деб джазаенг.
Бюгюн керти сен суйгенча болады:
Ишчи халкъгъа тамам уллу базаенг. —
Талай кърал социализм къурады.
Келди заман, кёрюшмедик сау эсен,
Алай а сен сёзюнге тюз болганса:
Джашайд бюгюн туугъан джуртунг эм ёзен —
Джашауунгу сен халкъынга къойганса.
Сен джашайса ортабызда саулада,
Туудукъла да унутмазла джырынгы.
Кесинг суйген ёхдем Кавказ таулада
Мермер ташдан биз салырбыз сынынгы.

А Л Ё Н У Ш К А

Ариу кыызчыкъ Алёнушка
Уллу ташда джалан аякъ
Олтурады суу бойнунда,
Тобукъчукъларын кыучакълаб.

Ол эштмейди чыбчыкъланы,
Ариу тукъум джырлагъанын,
Тюрлю-тюрлю гокка хансланы,
Къамишленн шыбырдагъанын.

Ол кёрмейди джарыкъ кюнию
Суу кюзюде джылтырагъанын,
Джыламсыраб къайынланы
Къалтыраб чапракъ атханын.

Тобукъларын джабады
Аны кыутас чачлары,
Ташны тешиб барады
Аны исси кез джашлары.

Ол дуняны унутханды,
Аны сагъышы теренди:
Кыызчыкъны, суугъа кетиб,
Джангыз къарнашы ёлгенди.

Джылама, джаным, арнучукъ,
Сагъышларынгы бир чач.
Башындагъы джарыкъ кёкге
Кёк кёзчюклеринги бир ач.

Къолчугъунгу узат меннге,
Тур ёрге, тобукъладан ал башынгы,
Кел биргеме, Алёнушка,
Бирге излейик къарнашынгы.

Мени да кёбдю сенича джарам,
Сенича излегенлерим.
Ала урушлада ёлгендиле:
Къарнашларым, тенглерим.

Сени къатынга сейир къаурала!
Мен бир амал табханма...
Мен быллай къаурала табмай,
Ненча джылны айланганма.

Бери къара сен, арнучукъ,
Таулада аллай адет барды:
Сыбызгъы тартыб ёлюк излейле,
Джыргъа ёлюк къалкъады дейле.

Ал къатында къаураладан,
Сындыр, талайын алайыкъ,
Экибиз да сыбызгыла этиб,
Суу джагъалада согъайыкъ.

Излейик тас болгъанланы,
Аланы алай къоймайыкъ.
Шыдык тюбюнден, суу ичинден
Биз барын чыгъарайыкъ.

Экибиз да сыбызгы согъуб,
Уруш тюзлеге барайыкъ.
Барайыкъ Днепрге, Доннга, Одерге,
Андан Къобанига къайтайыкъ.

Барайыкъ сен айтхан джерге,
Дуния къарасын экибизге.
Киши айыб этмез, Алёнушка,
Бизни бу ишибизге.

Андан сора Къара тенгизге,
Шош тенгизге да элтирме.
Сени сыйынг тёппемде болсун,
Сора ызынга келтирirme.

Тур, кеч этме, эгешчигни,
Алёнушка, акъыллы.
Тау халкъда быллай адет барды:
Сен чыртда болма аккыллы.

Мен кесим кёзюм бла кёргенме
Алай излегенлени,
Суу бойнунда сыбызгъы согъуб
Излеб джюрюгенлени.

Джылама сен, Алёнушка,
Сагъышларынгы бир чач,
Башындагъы жарыкъ кёкге
Кёк кёзчюклеринги бир ач.

Джылама, сен тюлсе джер юсюнде —
Кёбдю ёксюз болгъанла,
Къарнашлары, балаларын
Энтда сакълаб тургъанла.

Экибиз алай тебресек,
Бирге тутуб къолланы,
Ненча ана, къарнаш, эгеч
Толтурурла джолланы...

Келчи, Алёнушка, кел,
Сау дуняны аулайыкъ.
Бютеу кёзюсюз ёлгенлени
Биз терсликден даулайыкъ.

Тур энди, сюрт кёзлеринги,
Джюреклени сёнгдюрейик,
Суу шоркъала эжду эте,
Ёлгенлени биз излейик.

Эштмеймисе, сенге айтама,
Мени мындан кёб сирелтме,
Алёнушка, эгешчигим,
Заманыбызны кеч этме.

Джылама, джылама, ариучукъ,
Сагъышларынгы бир чач,
Башындагъы чууакъ кёкге
Кёк кёзчюклеринги бир ач..

Ол бушуудан сангырау болуб,
Эштмей кёреме, ангыладым..
Кесини да сурат болгъанын сезиб,
Бек кыйналдым, бек сокъурандым.

Ой адамла, ол суратха
Джан салыргъа боллукъмуду?
Елгени сыбызгъы тартыб,
Суудан чыгъарыргъа боллукъмуду?

Къалай аманды джер юсюнде
Аллай амал болмагъаны,
Аджал кёзюусюз алыб,
Адамланы къорагъаны...

...Алёнушка суу бойнунда
Чачы тозураб джылайды,
Суугъа кетген джангыз къарнашы
Чыгъармед деб сакълайды.

Ол сакълайды умут этиб,
Суугъа теге кёз джашларын,
Бюгюн да анала сакълагъанча
Урушдан къайтмагъан джашларын.

ХИРОСИМА

Хиросима — кенг тала,
Майча чакъгъан бир шахар,
Болгъанса джюрек джара,
Кетмезлик бушуу хапар.

Атом бомба атылыб,
Титирейди дуння,
Кёк да эки джарылыб,
Къуюлады элия.

Харбызча джарылалла
Рахат ургъан джюрекле.
Джау чыракълай джаналла
Джашил чакъгъан терекле.

Алгъасаб, бирден джунчуб,
Минг-минг адам, къарт, сабий,
Кёзню ачыб джумгъунчу,
Оюлады минг-минг юй.

Табмай ала бир себеб,
Шашхан кибик анлары,

Къычыралла: «Суу, суу!» — деб,
Кюйюб-бишиб санлары.

Хауа джалын от, шынкъарт,
Джерни юсю от оба.
Тиширыула, сабий, къарт
Баш аталла суу таба.

Джаны къалгъан чабышыб,
Толкъуннга баш атдыла.
Къан да, суу да къатышыб,
Ёлюкледен толдула.

Адам кирпич къакъгъынчы,
Чакъгъан сахар кюл болду.
Уялмай бетин ачыб,
Муну этген ким болду?

Минг-минг, минг-минг адамны
Джабылгъанды эшигн.
Хыянатсыз сабийни
Тебретилмейд бешиги.

Мингле бла адамла
Джел азыгъы болдула.
Сокъур, сакъат къалгъанла
Джер джазыгъы болдула.

Япон къызла джулдузча
Чырайларын тас этиб,
Джылайдыла кезлери
Тютюн этиб, чарс этиб.

Джел сууурад, элейди
Тыбырланы кюллерин,
Бу джылауну ким бошар
Сизге айтыб кюулерин?

Гыйы битген ташланы
Унча джумушакъ этди.
Хапары уа чачланы
Замансызлай акъ этди.

Джер ксюнде хар инсан
Сюе эсе джашаргъа,
Муну эштген хар бир джан
Боллукъмуд тынч джукъларгъа?..

...Муну кёрюб къан чабды
Алтын кюнню кёзюне.
Кетмез къркъуу ол салды
Хар адамны кёлюне...

ТЫБЫР ОТ

Къыш келгенди тыйылыб,
Джангы юйге джыйылыб,
Мени анам ышырыб,
От этеди ашыгъыб.

От керекди хар юйге
Джылыныргъа юйюрге.
Сууукъ сѣнгмейд, талмайды,
Алай а от джанмайды.

Айхан, отун нарат тюл,
Кюрешсенг да эки-юч кюн,
Андан джокъду магъана:
Отуну — суу чыгъана.

От керекди хар юйге,
Джашау кибик, юйюрге.
Тыбырда къарт бар, джаш бар,
Юйюрте токъ бар, ач бар.

Биз къадалдыкъ юрюрге,
Тютюн этед сау юйге.
Джукъ да айтмайын бизге,
Анам чабды бир джерге.

Сора джарыб, акъырын:
— Эски юйню тыбырын
Суу басхан кюн алгъанем,
Кюбюрге атыб къойгъанем...

Чыракъ кесек! Къууандыкъ.
Аны этдик тамызыкъ.
От джанады тыбырда —
Къазан къайнайд сынджырда

Юйде къарт бар, джаш бар,
Къарт къоюнда къалач бар.
От керекди хар юйге,
Джашау кибик юйюрге.

Мычымайын хант бишди.
Биз да къыздыкъ хапаргъа.
Тамызыкъны юзмейин,
Дурус тюлмюд сакъларгъа?

Тау наратны кесеги
Тыбырланы джылытыр,
Тауда, тюзде болсанг да,
Джюрегинги джарытыр.

АНА ТИЛИМ

Джаным-тиним,
Ана тилим,
Сенден алдым,
Окъуу-билим.

Анам берген,
Атам билген,
Халкъым суюген
Ана тилим.

Ана тилим —
Тийген кюнюм.
Сени бла айтсам,
Уллуд кълюм.

Башха тилге
Юренирге,
Сен болушдунг
Кѣб билирге.

Амма айтычу
Белляуланы,
Кесим суюген
Къар тауланы

Сюеме мен
Башдан-аякъ,
Айтсанг нарт сёз,
Таурух, джомакъ.

Сюеме мен
Джырларынгы,
Къушла къонган
Тауларынгы.

Эсен чыкъмаз,
Унутулмаз,
Джаным-тним,
Ана тилим.

Сеннге барды,
Ана тилим,
Джюрек толу
Сюймеклигим.

САКСАУЛ

Узакъ, узун джолну барыб,
Суусуз эм къургъакъ джуртда
Тохтагъанды, шатыр салыб,
Саксаул чегет сыртда.

Анга джелле келелле,
Къум булутла кёлтюрюб,
Ешюн уруб кёрелле,
Барханланы кәчкрюб.

Кюнню несси таякълары
Аны ортагъа алыб,
Суусаб болуб чапракълары,
Тил туталла къургъакъсыб.

Алай а ол бермейд бой
Аллай хыны джеллеге.
Алагъа чыдагъанны къой,
Къууат салат джерлеге.

Ол болады буруу, беджен,
Не хыныгъа да чыдайды.
Зыгъырдан, огъурсуз джелден
Сыртда хачсны сакълайды.

Аны тулпар тамырын
Акъгъан суула джуумайла,
Кёк булутла джауумларын
Анга эркин къуймайла.

Аны ётгюр тамырлары
Джерге терен кетелле,
Аны иги умутлары
Анга джашау берелле.

«Энишге тутмайды башын
Саксаул джюз джыл бу халда», —
Деди къазакълы джолдашым
Муну юсюнден бир джолда.

Саксаул терекни халы
Таянчакъ болуб манга,
Атлайма мен сагъышланыб,
Сыртда атарыкъ тангига.

Саксаулдан мен от этдим —
Къалай кючлюд кёмюрю!
Отха джыйылгъанча кёрдюм
Аны бютеу тёзюмю.

КЪАЗАХСТАН

Халмурзаев Мауленге

Къыйын кюнде сен аллыма
Кёб джайдынг тебси-дәстархан.
Рахмет, рахмет туздамынга,
О чомарт кёллю Къазахстан!

Джылкыылагъа аркъан атдым,
Джашларынг бла кёкпар чабдым,
Юзгереге къозу тартдым,
Сабан сюрюб, хансын артдым.

Джангы джерге, барлагъынга
Чыкъгъанында джашынг, къартынг,
Къумларынга караваннга
Нёгерликге тисе такъдым.

Уча этдим кийик уудан,
Насыб табдым урунуудан.
Алай бла, о Къазахстан,
Болдум санга джууукъ, улан.

Къушча, къанатлы джашлыгъым
Етюб барад сыртларында,
Болур мени къол къыйыным
Акъ мамукъ антауларында.

Къумда мен салгъан терек бачха
Исси кюнде берсе салкъын,
Шууулдаса чапракъ джашнаб,
Унутмай, мени да сагъын.

Бир джерде да кетмез эсен
Тюзлеринги учсуз эни.
Халкъынгы кёлю — халал, кенг.
Унутмам мен, шохум, сени.

Болдунг сен манга, Къазахстан,
Джашаууму бир ауушу.
Джюрекге сингенд караван
Къонгураучукъну тауушу.

БЕЛОЯНИС НИКОС

Грек коммунист Белоянис
Никос рахатлык, тюзлюк ючюн
кюрешгони себебли Вашинг-
тонну буйругуу бла Грецияда
ышанига салынганды.

Ёлюм къагъыт окъуйд төре,
Дертден ичи къара кюлюб,
Эс ташламай, туруб ёре,
Гокка хансны тутдунг кюлюб.
Ток бла урдула — сен тездюнг,
Бюгюлмеди къурчдан санынг.
Джаугъа шыбылача тийди
Къыл кёпюрге ышаргъанынг.
...Афинлени тубан басды,
Парнас тау да чарс болду,
Мурдар къол муну асды.
Никос дуниядан тас болду.
Эштиб титиреди джер юсю,
Мурдар къауум этер джууаб!
Турур халкъда аны тюрсюню
Хаман гокка хансча джашнаб.

Сарнаб джылама, къыл къобуз,
Шош хауада танг ала...
Белоянис — джарыкъ джулдуз,
Турады кюле-ышара.

КЪАЛАДА КЕГЮРЧЮНЛЕ

Келгенди ол бурунладан,
Эртделеден къала-къала,
Тау ёзенде эм мийикде,
Къая эринде эски къала.

Ол джонулгъан хыршы ташдан
Чемер къол бла салыннганды,
Аны ачы хапарлары
Тарихлеге джазылгъанды.

Сабийчкеле ойнай келиб,
Садакъ окъла табадыла.
Тёгерегин къазыб кёрсенг,
Тот кубеле чыгъадыла.

Эски къала тау ёзенде
Къарауулча сюеледи,
Эртден сайын элге да кюн
Аны юсю бла тнеди.

Анда бюгюн кёгюрчюнле
Уя салыб джашайдыла,

Кюн таякъла арбазлада
Сабийле бла ойнайдыла.

Былай болса сау дуняда
Аскер-тенгиз къалалада,
Сабийле тынч ойнар элле
Бюгюн бютеу къраллада.

РАХАТЛЫКЪНЫ ДЖЫРЫ

Дунияны тамалы —
Халкъла суйген рахатлыкъ,
Къралыбызны хар иши
Анга этед шагъатлыкъ.

Джер джашаргъа тамаша,
Ай — билимге алаша,
Джулдузлагъа джетгенбиз,
Рахатлыкъгъа джол ача.

Джерден айгъа суйюмчю
Бизден барды биринчи:
Совет джуртну белгиси —
Орагъы бла чөгючю.

Айны, Кюнню, хауаны
Тахсаларын ачабыз,
Къазауатны, къаугъаны
Булутларын чачабыз.

Урунууда бегийди,
Аллынады кючюбюз.

Партиябыз чакъырад:
Къбдю этер ишибиз.

Джер джашаргъа тамаша,
Ай — билимге алаша,
Джулдузлагъа джетгенбиз,
Рахатлыкъгъа джол ача.

КЪАРНАШ ТАУЛА

Хубийланы Османга

Бир бирине сакъ,
Бир-бирине кёз-къаш,
Тау—таугъа таянчакъ,
Тау таугъа къарнаш.

Кими къартдан чыммакъ,
Кими къара — джаш,
Тау таугъа — таянчакъ,
Тау таугъа — къарнаш.

Башлары джумушакъ,
Тёшлери уа таш,
Тау таугъа — таянчакъ,
Тау таугъа — къарнаш.

Бир бирине джакъ,
Бир бирине къош-баш
Эте лахор, ушакъ,
Тау таугъа — къарнаш.

Къайсы келсе да чакъ,
Болса да джаланбаш,

Тау таугъа — таянчакъ —
Тау таугъа — къарнаш.

Боран, джауум, джабалакъ
Келсе да аралаш,
Тау таугъа — таянчакъ
Тау таугъа — къарнаш.

Туугъан журтларын
Таймай сакълайла,
Тау таугъа таяныб
Алай джашайла.

Тёппелери мийнк,
Кючден джетер къуш,
Биригиу, соймеклик
Былайда къонуш.

Таула, Кавказ таула,
Туугъан джерлерим,
Джер джюзюнден саулай
Барды тилерим:

Адамла, таулача
Къарнаш болугъуз,
Дунняда тюзлюкню
Джаудан къоругъуз!

А Л Г Ъ Ы Ш

Алгъыш аякъ не агъачдан, не да чындан,
Бош топракъдан, не созулгъан алтындан
Этиледи — анда тюлдю баш магъана.
Аны ичинде кѣб джюрюйдю бал, суу, суусаб,
Чирчик эте, айран келир къайнаб,
Боза, сыра, чагъыр толкъуиланыб, ойнаб.
Анда да тюлдю баш магъана.
Ол кѣргюзеди адамны тогъун, ачын,
Этебиз биз туздамны къачын,
Алай а ол да тюлдю, мени сартын,
Алгъышны татыуу эм баш шарты.
Бизни былайгъа тартса да туздам,
Барын этген Адамды, Адам!
Юйню тѣрюнде болсун акъыллы къарты,
Тамаданы аллында болсун баш джарты.
Сабий къолунда къой къулакъ, къозу аякъ,
Джангы джыл болса да, джангы джыр болсун.
Тѣб-тѣгерек айлансын бу боза аякъ.
Иги адамгъа алгъыш къабыл болсун!
Алгъыш болса, джамагъатха, джуртха болсун,
Биринчи алгъыш — дуння рахат болсун!
Тюзлюк терсликни хорлаб турсун!

Къралыбыз, къралладан алчы болсун,
Аны суймеген акъылындан джарты болсун!
Туугъан джуртну тыбыр оту джарыкъ
джансын!

Ара къазан толу болсун эм къайнасын!
Джашау мамыр болсун,
Аджал сабыр болсун!
Аурумайын, бэрыбыз да сау болайыкъ,
Кертн джаугъа андан да къаты джау
болайыкъ,
От бермейик, тюр бермейик, биригейик,
Арабызгъа заран боллукъ къара тюлю
иймейик.

Сют уюгъанча, алай рахат болсунла чекле,
Суу толкъунча, чайпалмай турсунла
джюрекле,
Сабанланы, кёк тенгизча, джаннатайыкъ!
Джерни тешиб, хазналарын къотарайыкъ!
Джаш да, кызы да ишлесинле, къарт
тынчайыб,
Адам улу сукъланырча биз болайыкъ.
Тауда ёсген, таугъа къараб, мийик болсун,
Тюзде туугъан, тюзге къараб, кенглик
табсын.

Оджакъланы тютюнлери бир бирине
къошулуб,
Къарнаш-эгеч кибик, адамла шох болуб,
Сенсе, менсе деб, бир-бирин сыйласынла,
Зар кезлюкню, кел тарлыкъны тутханла уа
джыласынла.
Совет кърал — уллу юйдю, насыбы да
кёб болсун.
Аны суймей заран этген джер юсюнден
тюб болсун.
Эпчи юйюр — гитче юйдю, ол да юйреб
хаман чакъсын,
Аны къарты, джашы, кызы сыйын табсын,
Совет халкъны караваны коммунизмге
Хар миллетден иги адетни алыб барсын,
Сёз берейик осалланы элтмезге,
Чирик адет ары джетмей джолда къалсын.
Ант этейик тюз болургъа джуртубузгъа,
Ант этейик Минги Тау бла, сынджыр бла,
Не къадар да урунайыкъ халкъыбызгъа,
Къууанч эте, накъырда бла, джыр бла.
Къыйын кисде тушман келсе тубан кибик,
Билек болургъа, бир анадан туугъан кибик.
Адамны баласы адам болсун,

Арабызда ётиюрюксюз ийнам болсун,
Уруниганны уллу болсун къалачы,
Джашасынла, джашнасынла халал ишле.
Къурусунла фитначыла, джаламишле.
Джаш тёлубюз ашхыладан юлгю алсын,
Аталаны ёхдем сырын тутуб барсын,
Джашау бюгисн сейирликди, аламатды
Тейри джарыкъ ачылгъанча, Октябрда
Халкъ тилеги къабыл болгъанд ол заманда.
Октябрны джарыкъ оту нюр тамызыкъ
Болсун бютеу джакъсызлагъа, оигсузлагъа,
Бизни кибик, ала да джашаугъа не болсунла,
Кеслерне эркин джашау къурсунла,
Капиталны тыбыр ташлары оюлуб,
Оджакъ сынджырына кесни асышла.
Анда халкъла от этерге керек болуб,
Марс тюзенден тамызыкъгъа от алсынла.
Джау джаулугъун этер — эитда сакъ болайыкъ.
Арабызгъа чыпчыкъ кирмес саф болайыкъ.
Тюз болайыкъ биз Ленини байрагъына,
Къол салайыкъ партияны айтханына.
Совет властны ёмюрю узакъ болсун,
Коммунизмге да къууанч бла джетейик,
Ол къаланы къолубуз бла ишлейик!

Октябрны нюр джарыгъы кюнча, айча,
Сау дуняны джарытсын, джылытсын,
Заманны чархы тюзлюкге термилген

халкъланы

Эркинликни кенг джолуна дженгил салсын.
Даурбазла къагъылсынла парадлада,
Бир кюнню да тушман айтханча болмасын,
Къанатлыла уя салсынла шорбатлада,
Арбазлагъа къара къаргъа къонмасын.
Алгъыш этген иги хапар — суююмчюлюк,
Юйге игилик, рахатлыкъ эм юлгюлюк.
Къаргъыш деген, окъ атылгъан къалабалыкъ
Кетсин тогъуз тауцу артында къалыб!
Гъазенледе къоз гюрбсле чыкъырдай,
Быкъылада къакъларыбыз тохтамай,
Къурумайын джапгыгъыз эм эскигиз,
Хар заманда толу болсун тенсигиз.
Бу аякъны башы кёкге ачыкъ кибик,
Джюрегигиз адамлагъа ачыкъ болсун,
Алай болмай, бизге къара сабан сюрюб
Тургъан бар эсе уа, ол кесине азыкъ болсун.
Амин деген тилегин кёрсюн, табсын,
Амин демеген — тиши бла тилин къабсын!

КЪЛАРАЧАЙ

(Д ж ы р)

Октябрны джарыкъ тийген кюнюнден,
Тау Къарачай, толу эркинлик табханса.
Шох юйюрню — совет халкъны ичинде
Россиягъа гитче къарнаш болгъанса.

Окъуу чыгъыб сени ана тилинде,
Туугъан халкъынг къууанч джырла
джырлайды.
Шахарында эмда узакъ элинде
Шыбыла кюч, чыракъ болуб, джашнайды.

Чайкъалалла дамлы ханслы джайлыкъла,
Кюйюзлеча сыртларынга салыб нюр.
Тауларында кёбдю хазна байлыкъла:
Туч, къоргъашын, кюмюш, багъыр, ташкёмюр.

Джай кюнледе джашнайдыла ёзенле,
Унутмазла сизни къараб кёргенле,
Джашил бурма чакъгъан, бухар чегетле,
Татлыдыла сизде ёсген кегетле.

Сени хауангы дарманнга санайла,
Гараларынг шампан кибик къайнайла,
Къаяладан агъа-саркъа чат суула,
Шоркъаларынг суу алышмакъ ойнайла.

Эртденнгиде кюнден тийген таякъла,
Къар таулагъа алтын бояу салалла,
Сау Союздан сеннге келген къонакъла
Курортунгда джашлыкъ, саулукъ табалла.

Халкъ бла бирге кенгеш, опоу этиле,
Ленин айтхан оснятла толалла.
Бизни ёхдем алгъа ургъан ёмюрде
Бютеу халкъла тынчлыкъ ючюн къобалла.

Керти джашау бизге бергенд партия,
Джуртубузда чыгъадыла тулпарла.
Ёс энди сен, терек бачха чакъгъанлай,
Туугъан джуртум, суйген джуртум Къарачай!

ТАМБИИ КҖЛ

Сени атынг алгышылада айтылыб,
Гитчеликден башлаб суйюб кьойгъанма,
Джазыу бла узакъ джерге атылыб,
Мен кёрюрге табалмайын тургъанма.

Мен иш этиб санга атланыб келирге
Кёб кюнлени джарым джолда кьалгъанма,
Болса да ой джюрегимде, кёлюмде,
Айыб этме, джеталмайын тургъанма.

Тансыкъ болуб тюрсюнюнгю кёрюрге,
Къум тюзледе кёб кюнлени изледим.
Башым бла учхан турна тизгинден
Кёкге айланыб, хаух кьанатла тиледим.

Джангы айгъа, тийген кюннге аманат
Этиб, сеннге мен кёб салам ийгенме.
Кёлюмдеги тансыгъымы тегерге
Энди бюгюн кесим салыб келгенме.

Джазча джашнаб, бетинг джарыкъ ышарыб,
Джокъду сени тубанынг не булутунг.

Туугъан джуртда табигъатны саугъасы,
Сени кѣрюб кыйыи джолну унутдум.

Тау этекде сенден терен кѣл болмаз,
Арилукъда санга киши тенг болмаз.
Айла, джылла ѳтселе да арадан,
Мени санга суймеклигим кем болмаз.

КЪАРАЧАЙ ШАХАРЫМА

(Д ж ы р)

Тансыкъ болуб кѣбден бери,
Бир да чыдаб тѣзалмай,
Шахарыма мен келеме,
Кенгден къараб, кѣз алмай.

Таракъ тишлей джити таула
Мийик туруб, сюелиб,
Энчи салам мен береме,
Тауларыма ийилиб.

Ариу салкъын тереклеринг,
Сыртха, орамгъа джайылыб,
Сени ташлы этеклеринг
Кѣк суула бла къайылыб.

Къобан суу бла Теберди
Къучакълашыб ѳтелле,
Толкъунлары джылтыратыб
Суу мынчакъла бюркелле.

Былай къараб кѣргенимде
Къобанны мынчакъларын,
Бу суугъа баурланыб,
Келди мени къучакъларым.

Хайда джашна, чакъ, сахарым,
Кѣк суула бла къайылыб.
Сени башха сахарладан
Бек сюеме айырыб.

КЁК ТОЛКЪУНДА АКЪ ДУУАДАКЪ

Тау башында, кызла кибик, паратла
Кёксюл кёлню тегерегин кършалаб,
Кёл да квачда чачын, башын тарайды,
Джагъаларын ханс зыгытдан тазалаб.

Къанатлыла башыбыз бла учалла,
Кюн да кёзюн джерге ачыб ышарад.
Джолдан узакъ болмай бир акъ дууадакъ
Кёксюл кёлде, кърар джуммакъча, агъарад

Сейир тюлмюд, кыш алмында табигъат
Тазалыкъны, ариулукъну излейди.
Джер юсюнде джан, джаныуар, къанатлы
Келлик кышха тазаланыб тюбейди.

Кёл ичинде акъ дууадакъ джууунуб,
Къанат кериб, чабыб, учуб ойнайды.
Сора, тохтаб, бурну бла суу алыб,
Сыртын, бойнун, акъ ёшонюн чайкъбайды.

Кёксюл кёл да ол чайкълса чайкълалыб,
Ол тохтаса, сабыр болуб тохтайды.

Дууадакъ а ариулугъун кѣрюрге
Бойнун созуб, суу кюзюге къарайды.

Джел аяз да кенге тохтаб, туракълаб,
Толкъунла да белляу айта ийнакълаб,
Суу тамчыла тѣнгереиле юсюнден,
Къанатында эм бойнунда джылтыраб.

Башын салыб сол къанатны тюбюне
Джюрегини ургъанына тынгылай,
Шош толкъунда акъ дууадакъ чайкъалад,
Рахатлыкъны тенгизине батханлай.

Джашил назла суу ичинде баш уруб,
Черс берелле ариулукъну аллында,
Кѣксюл кѣлню суу сураты — акъ къызы
Тохтагъанды сабыр джюзген толкъунда.

Кѣл сюзюлюб, тюрсюнюне базыныб,
Кюзюсюне мийиклени чакъырад.
Ариулукъну, тазалыкъны патчахы —
Акъ дууадакъ кѣк толкъунда чайкъалад.

А Н А М

Джокъдан бюртиок, бар этиб,
Бауурунда кѣлтюрюб,
Бизни ёсдюрдюнг, ой анам,
Акъ сютюнгю ичириб.

Хуки эше, халы эте,
Кѣз сууунгу кѣурутуб,
Джукъу тынчлыкъ табмайын,
Рахатлыкъны унутуб.

Суу агъачынг бойнунгда,
Сени урчугъунг кѣолунгда,
Кѣзюнг кыймай сен бизни
Тюшюрюрге кѣойнунгдан.

Балаларынг ауруса,
Сен кюлмейин, ышармай,
Кесинг кѣараб кече, кюн,
Башхалагъа ышанмай,

Кѣара кюнде тыбырда
Отубузну ышырыб,

Джукълатмайын ашырдынг,
Бизни кёрюрге ашыгъыб.

Барыбызгъа, ой анам,
Сени акъылынг бёлюнлюб,
Джолгъа чыкъсакъ, тёзмейин,
Биз тюшюнгде кёрюнлюб.

Халибизге къайгъырыб,
Сесксклениб, сакъ болуб,
Бизни ючюн, ой анам,
Къара чачынг акъ болуб.

Джашау уллу тенгизди.
Ол тенгизден ёталмай,
Сен бичгенча, ой анам,
Биз да тамам эталмай.

Заман чабыб, ой анам,
Биз да сюрюб джеталмай,
Джашау кетиб барады,
Сени разы эталмай.

Мен сен берген къаламны
Къолгъа эртде алгъанма,
Бююннге дери сеннге
Нек джыр джазмай тургъанма?

Ол эртде джазылгъанед,
Анам, джаным, ийнан сен:
Тюшмей тургъанды ансы
Акъ къагъытха джюрекден.

ДОММАЙ

Сергей Чекменевга

Бурун кийик доммайла
Тутушуучу талала —
Тоханала салыныб,
Нюр чыракъла джаналла.

Кёгюнгде кюн таякъла
Алтын окъа согъалла.
Кисмюшшоркъа чат суула
Джылтыраб, джаныб агъалла.

Альпинистле, туристле
Ыраилагъа минишиб,
Тау башлагъа чыгъалла
Къушла бла эришиб.

Тюрлю-тюрлю хансларынг
Джашил нюрге бояйла.
Доммай, сени кёргенле
Къарамынгдан тоймайла.

Къарпашлыкъны, тенгликни
Отун шынкъарт этейик.
Шохлукъ отну джылыуун
Тюз тенгелеге берейик.

ПОЭТНИ БЕЛИБАУУ.

Ертенлаань Азретге

Бу белибау туйюлдю
Не кюмиош, не алтын,
Алай а аны сакълайд
Тау элде бир къатын.

Бу белибау багъалыд,
Болса да наршаб,
Заман джукъа этгенд
Билеуюн ашаб.

Кёб джыл кёрмесе да
Поэтни хатын,
Тюзлюк белгича тутханд
Таулу къатын.

Аны бла къара кюн
Белин къаты тартханд,
Тюзлюкге тот къонмаз деб
Кёб кере айтханд.

Белине кысыб
Эркиши белибауну,
Аллына баргъанд
Ол къанлы джауну.

Сабийи ач болгъан
Кюнде да сатмагъанд,
Узакъ джолда да
Аны атмагъанд.

Белликни орнуна
Кысылгъае белибау!
Бюгюн не этеред,
Иеси болса сау!

Бу хапарны мен
Саидден эштим.
О малкъар тиширыу,
Таулу эгечим!

Танымайма мен сени,
Белгисизд манга атынг,
Енге сени къатынгда
Джукъ да тюлдю алтын.

ТУЛПАРГЪА

Багъатырланы Харуннга

Сен сын ташдан къарагъанында
Чачынгы ёрге тараб,
Нарт къаядан къобуб келгенча,
Болдукъ биз санга къараб.

Бюгюн сени аллынга чыкъгъанды
Сен суйген халкъ, джаш тёлю.
Таб, кесинге тюбеген кибик
Болдукъ биз сени кёрюб.

Сенича уллу джюреклинге
Тарлыкъ этген болур кёр.
Хош келдинг, джигит Харун, сау кел,
Суйген тауларынгы кёр.

Эсге тюшдю къурч танкаланы
Сен ат этген джылларынг..
Сени тулпар кёкюрегинг ташдан,
Сослан ташдан чынларынг.

Бюгюн джангыдан сау болгъанча
Сен, сёлешибиз сеннге.
Сени бла энтда бирге тубербиз
Къаргъа, джауумгъа, кюннге.

Амма бюгюн батыр Харунну
Не келеди кёлуне?
Уумазед, туугъан джер чёб болуб
Тюшсе да аны кёзюне.

Джуртунг санга сослан сын салды
Тауларынгы ташында.
Кёб кюплени рахат кюн тийсин
Сени сослаң башында.

БАЙРАМКЪУЛЛАНЫ АМИННГЕ

Ишчи эдинг ишчилени ичинде,
Тау ёзени хазналарын тешдирген.
Уста эдинг усталаны ичинде,
Тау башындан накъутналмаз тюшюрген.

Халкъы ючюн джан аямай кюрешген,
Бар билимин башхалагъа юлешген,
Къартха къартча, джашха джашча сёлешген,
Уллу, гитче къалмай бары илешген.

Муратларынг джашау бла келишиб,
Хар ишден да баред сени хапарынг,
Ёсе эди кюнден кюннге эришиб,
Къулач кериб джандан суйген шахарынг.

Шохлукъ, тенглик, тюзлюк эмда адамлыкъ —
Сен тутхан шарт, сен джюрютген, баргъан
джол.

Кёб кюлени бирге атлаб ашырдыкъ.
Биз разыбыз, сен да бизге разы бол.

...Нёгерлеринг келедиле джыйылыб,
Ахыр кюнде сенге салам берирге,
Тылыулары чыгдадыла тыйылыб,
Мурат джогъед быллай халны кёрюрге.

Эл — джамагъат, иш тенглеринг ахсыныб,
Сёлешелле: «Арабызда къалыр деб,
Ийнанмайбыз ёлюм сени чыгъарыб,
Джюреклени терениндеп алыр деб».

Биз келгенбиз борчубузну толтура,
Джазыу бизни айырады, кем этед...
Бюгюн сени къыйын джолгъа ашыра,
Мыдах макъам джаугъан къарны эритед.

Иш орнуна башха адам сайланыр,
Ким толтурур аны орнун энд бизге?
Алай а ол турур джюрегибизде,
Унутулмаз, биргебизге айланыр.

Аны ашхы муратларын толтура,
Джуртубузну биз аныча сюербиз.
Ара мюлкню чархын аныча бура,
Биз талмайын, къаджыкъмайын ишлербиз.

Бюгюн санга кыйналады хауа да,
Бизни бла бушуу этед табигъат.
Сын ташлача, сюелселле таула да,
Джер юсюне кебиликча къар джауад.

Къарачайны санга къарты джашы да
Эзилдиле, къурман бола джанынга,
Тауларынгы топурагъы ташы да
Джумушакъ тюк болсун сени санынга!

ДЖУЛДУЗЛА

Мен джайлыкъда бир кече
Къош аллында таяндым.
Кече кёксюл, кёк чууакъ —
Джулдузланы санадым.

Накъутналмаз себгенча,
Тамам ачыкъ кёрюнюб,
Кёксюл кёкню къойнунда
«Къой джол» тюшгенд тёгюлюб.

Темиркъазакъ, Сюрюучю,
Джетегейли, Эгизле,
Боюнсхала хаб-хазыр
Джегер кибик ёгюзле.

Сабанчы тиширыуча,
Ай, орагъы къолунда,
Кече ётюб барады
Туура мени башымда.

Кече да ишчи кёреме,
Бош турмагъан къоллары.
Джулдузладан толуду
Урунууу джоллары.

УСТАЗ

Мен келгенем сеннге джети джылымда.
Айыб этме, айталмасам джырымда:

Халат ийсем, бурун кибик, тюзетиб,
Базама мен, айтырса деб, юретиб.

Сек джазгъаннга къараб, мен да ызындан,
Тетрадны чыкъмай узун сызындан,
Юлгюдеча анга ушаш салаем,
Харифлени мен да тизиб барасм.

Алай эте, юренигенлеї къолчугъум
Харифлени сынджыр тизе башлады.
Тетрадны къыйсыкъ баргъан джолчугъун
Мен толтура, хатым сеннге ушады.

Мени ючюн кѣз сууунгу тауусдунг,
Кече кюн да халатымы тюзете.
Унутханма, ненча кере урушдунг,
Тюз джорукъгъа, тюз халиге юрете.

Тынгылаем мен, бѣлмейин сѣзюнгю,
Дерс береенг айырмайын кѣзюнгю,
Не урмайын, не тюртмейин тѣзюмлю,
Кѣб билимли, татлы тилли устазым.

Ана тилге, орус тилге юретдинг,
Гитче джолдан, уллу джолгъа тюзетдинг,
Сен кючюнгю аямайын кюрешдинг,
Кёб билимли, татлы тилли устазым.

Илмуланы бачхычына ёрледим,
Андан сукъланч татлы кёгет кёрмедим.
Сагъыш этдим, тергеб, чегиб ойладым,
Мен джашауда кесиме орун сайладым.

Бары ючюн сазсюз борчлума сеннге,
Кёлюнге мен а не бла джетейим?
Сени кибик ашхылыкъны берирге
Мен халкъыма не игилик этейим?

Джюрегиме терен зюшдю хар ишинг,
Игиликге эм тюзлюкге кюрешинг,
Сеннге ушаш болургъа деб, илешиб,
Окъуй-окъуй устаз болдум мен кесим.

КЪАРА АЛТЫН

{Шахтёрлагъа}

Бай болурча туугъан халкъым,
Ачыб джерни джети къатын,
Шахтёр табыб толу хакъын,
Чыгъарады къара алтын.

Мешналары бургъан чархын,
Биширген хар кимни хантын,
Инджитмеген отун сартын
Ташкёмюрдю — сыйлы затым.

Тохтамайын не джай, не къыш
Ишленеди иш ашыгъыш,
Уруналла орус къатыш
Къарачайлы, черкес, латыш.

Къууанама: тартыб джырын,
Кёб миллетли шахтёр джыйын,
Ангылаб бир бири муратын,
Чыгъарады къара алтын.

ТАШЧЫ

(Ташчыны агузундан)

Мен ташчыма, ташчыма,
Джангылыкъгъа башчыма,
Эришиуде алчыма,
Джалкъаулагъа къаршчыма.

Къолумда къурч чёгючюм,
Салтам, хотам, кюрегим,
Кюнюк мардам толмаса,
Тынчлыкъ табмайд джюрегим.

Шекер гыртлай ууатыб,
Къая ташны джонама,
Шахарлада, элдеде
Тоханала салама.

Кесим этген юйлеге
Мен къууаныб къарайма.
Усталыкъны барындан
Ташчылыкъны сайлайма.

Джерге урунган ашхыды,
Малда ишлеген — алапат.
Усталыгъым ташчыды —
Сукъланады джамагъат.

Юйсюз адам — кюнсюздю,
Юй ишлерге барайыкъ.
Джюр биргеме, джаш тѣлю,
Биз ишчиле болайыкъ.

ЧАЛКЪЫЧЫ ДЖЫЙЫН

Къылычлача, джити этиб,
Чалкъыланы таблайбыз.
Джыйы болуб, биригиб,
Хорламланы къатлайбыз.

Сёз бергенбиз планны
Толтурургъа эки къат,
Учундурад санланы
Эришмеклик — къуш къанат.

Биз джюлюрбюз душиур, тик
Эртден, ингир арымай.
Эчки тиши илинник
Бир ёре чёб къалдырмай.

Джашил дарий чулгъаныб,
Къарта-къарта тюшеди.
Бизни алчы джыйынгга
Къызыл байракъ кёчеди.

Ессюн ара мюлкюбюз,
Халкъгъа бирча джарарыкъ.
Марджа, джашла джюрюгюз,
Мал ашны эркин джыяйыкъ.

Тенгизча кенг къышылыкъны
Дырын этиб бошайбыз.
Биз дунияда тынчлыкъны
Ишибиз бла джакълайбыз.

СОЦИАЛИСТ УРУНУУНУ ДЖИГИТИ КЪОБАНЛАНЫ НУЗУЛА

Къазахстанда, тепси кибик, дангыл тюз,
Саз топрагъы суусаб болуб джаз, джай, кюз.
Анда битген джангыз сары чыгъана,
Болмай халкъгъа мында хайыр — магъана.

Бу кенг тюзню келиб кёрдю таулу къыз:
«Къоймам, — деди муну зыраф, хайырсыз».
Быллай джерни хорларгъа деб къаст этди.
Чыгъананы ол сюрдюрюб тас этди.

Ол ишине кёлю бла къадалыб,
Толтурургъа джюрегинде бичимин,
Илипин къазыб, талай кере суу салыб,
Талай кере сынаб кёрдю битимин.

Совхоз мялкде эришнуде уруна,
Зыраф ёсген чыгъананы орнуна,
Чапырагъы джашил джашинаб чюгюндюр
Бачха чакъды, дангыл тюзге салыб нюр.

Кюн иссиде ёрге этиб дженглерин,
Бирлешдириб звенода тенглерин,
Джер семиртиб, къараб сабан ызына,
Саз топракъдан шекер этди Нузула.

Таулу къызыны эки къолу — сары алтын,
Толтургъанды кёлюндеги муратын.
Суратчыла саладыла суратын,
Энди кърал биледи аны атын.

Алтын джулдуз бла Ленини ордени
Берилгенди Къарачайны къызына.
Джашил тенгиз этдинг сен бош джерлени —
Кёб джылланы джаша, джигер Нузула.

КЪАРАЧАЙ ТОИ

Келигиз тойгъа барайыкъ,
Сабанчыла, малчыла,
Андан да юлюш алайыкъ
Урунууда алчыла.

Алгъы бурун абезекге
Экеу-экеу чыгъарла,
Джашла, къызла бу кёзюуде
Джюреклерин ачарла.

Узакъ созулуб тюз тепсеу,
Той джарылыр, чачырар.
Джел ургъанлай, къуш учханлай
Тепсеу болур, сен да бар.

Андан-мындан къычырырла:
— Къойма марджа оздуруб!
Биреу чыгъар «къысхагъа»
Кесин тартдырыб, создуруб.

Ол ариу кызыны аллында
Төгерекке атылыр,
Бармакларыны учунда
Джюрюр, ойнар, чанчылыр.

Къебуз, харе да кызыу болуб,
Бошалыргъа бу тепсеу,
Джаш ийилиб, черс бериб,
Халкъгъа этер бюсюреу.

«Ууатыб, ийлеб» санланы,
Къууанч эркин этилир.
Джырны, оюнну тауушу
Таудан тюзге эштилир.

СЮЙГЕН ШАХАРЫМ

Мийик тауланы тубюнде
Орналгъан джашил шахарым,
Сени юсюнгден кёлюмде
Кёбдю джомагъым, хапарым.
Сен ёсесе къанат кериб,
Кёклеге джете къулачынг,
Къарачай шахарым,
Насыб юлошюм, къууанчым.
Сенде окъугъан заманым,
Къонгурау таууш этдириб,
Мени чакъырыб турады
Къайры барсам да эштдириб.
Мен кёб джуртлада айландым,
Сен кёрюнсенг кёзюме.
Ёмюр джашаугъа сайладым
Сени джагъангы кесиме.
Эки джанымдан эки суу,
Билекле кибик къучакълаб,
Ийнакълайдыла, иймейле,
Татлы макъамла шыбырдаб.

АТ А Б А Р А З А

Кёкледе учса къанатлы,
Къалмайд учуудан кёкде ыз.
Бир кесекге теге джарыкъны,
Биз къояды учхан джулдуз.

Кёкледе учса къанатлы,
Хауада къалмайд андан ыз.
Къалады кемени ызы,
Енге джабад толкъун сыз.

Кёкледе учса къанатлы,
Хауада къалмайд андан ыз.
Къалады джерде джюрюсе,
Бир кесекге нал ыз, чарх сыз.

Енге кетмейди кёзюмден,
Мен атланы башын тарта,
Джаз башында бурун элде
Атам тартхан ал бараза.

Ол бош ыз тюлед сыртда:
Къайта эдик урлукъ ташлаб.
Биз кетгенден сора артда
Мюрзеу бите эди джашнаб.

Бюгюн алыб акъ къагъытха
Мен тебресем назму джаза,
Эсге тжшед атам тартхан,
Терен баргъан джаз бараза.

Джаз келгенлей сюеме мен
Бараза тартыуну терен:
Туугъанлы да элчиге мен,
Элчиге мен, элчиге мен.

КЪАРНАШЫМ АХМАТХА

Джэгетей эл Советни алгыннгы
председатели къарнашым
СЮЙЮНЧЛАНЫ АХМАТХА

I

Туугъан элинги джарытыр ючюн,
Джарыкъ чыракъла салдырдынг,
Джерни тюбю бла, джабдырыб юсюн,
Таудан къарасуу алдырдынг.

Кешор ишлетиб, беджес этдириб,
Тюзетдинг элни джолларын.
Къартны, джашны да багъасын билиб,
Сен тута эдинг къолларын.

Джамагъат суйгец, халкъы сайлагъан,
Элни иеси джаш болдунг.
Учхан джулдузча, джарыкъ дуньядан
Сен кезюсюзлей тас болдунг.

Школ сабийле, ныгъышда къартла
Багъалаталла атынгы.
Элге къарасам, сормай таныйма
Сени урунган хатынгы.

Джанын аямай халкъгъа ишлеген
Джигит уланла туусунла.
Джерни юсюнде сен кесинг этген
Ашхы муратла толсунла.

II

Бушуу тебреди мени онгларгъа,
Къаты тартайым белими.
Къыйын кюнюмде манга кёл этиб,
Энди ким джазар кёлюмю?

Сен миниб ишге джюрюучю атла
Энд къайры алыб баралла?
Кёкде булутла бирге джыйылыб,
Хакъ джыламсыраб джауалла.

Кёзююз келген ауур къыйынлыкъ
Кёзюмю басад ау болуб.

Мени къарнашым — оюлгъан къаям
Бери сюелмез сау болуб.

Алай а аны халал тенглери
Меннге таянчакъ болурла,
Ахматны халад, джарыкъ тюрсююн
Эсге тюшюре турурла.

Сен джамагъатны ёкюлю эдинг,
Эм джумушчусу, тёреси.
Санга ырахат кешене болсун
Туугъан элинги тёбеси.

1968

МЕН АЛАЙ ИШЛЕРГЕ СЮЕМЕ

Мен алай ишлерге сюеме:
Замандан юлюш алыргъа,
Джолум тик, кыйын болса да,
Тохтаусуз алгъа барыргъа.

Мен алай ишлерге сюеме:
Джамагъат бюсюреу этерча,
Джазыу, сик манга аллай кюч бер.
Мен муратыма джетерча.

Къарла, джауумла ауушуб,
Къумла джабса да джол ызымы,
Мен алай ишлерге сюеме:
Джылла джабмазла къол ызымы.

ТАНГ

Биринчи кере элден биз
Шахаргъа окъургъа барабыз,
Элчи джашчыкъла джеталмай,
Аууш башында къалабыз.

Биз джукълайбыз, сагъыш эте,
Кириб бичен тишлеге.
Биз джукълайбыз сагъыш эте,
Тамблагъы джолгъа, ишлеге.

Уятды бизни замансыз
Джангы биченни ийиси,
Джайгъы танг да салам берс,
Юсюбюзге келед кеси.

Окъуу джолда биринчи танг!
Къызылы, агъы тегюлюб,
Кёк джаулугъуну тюбюнден
Бизге ышарыб, кюлюб.

Асыры бек къууанигандан
Джулдуз кёзлери джылтырай,
Бизге ашыкъгъан бетинде
Чыкъ тамчыла ойнай.

Ийнакълады джарыкъ танг,
Кёлюбюз кёлтюрюлдю.
Аллыбыздагъы джашаугъа
Атхан тангча кёрюндю.

Андан сора ненча джыл
Биз окъудукъ, ишледик,
Сабан сюрдюк, къой кютдюк,
Отда темир тишледик.

Сау адамгъа къуру да
Хар кюнде танг атады.
Ёнге манга хаман бир танг
Джарыкъ бериб турады.

Бююи ызыма айланыб,
Ётген кюнлени санасам,
Этилмеген ишле бла
Тенглешдириб къарасам,

Ол сыртдагъы танг, алтын танг
Тюшеди мени эсеме:
Иш алкъын алда кёреме,
Дейме кеси кесеме.

ТЕМИР ТЕШ

Булутланы тубюнде
Кёкге ёшюню тирелиб,
Ёхтемлениб турады
Къая кириш кёллениб.

Кириш-кириш къаяла
Гыйы къайнаб, къуршалаб,
Кенг таланы къуршоуча
Тутадыла къучакълаб.

Къаяланы ташлары
Бэц таш тюлдю, сосланды.
Ёмюрлени ичинде
Темир кибик къатханды.

Тюз аланы башында,
Къыйырларын кенг джая,
Гюрбеджини тёшюча,
Сюеледи тёш къая.

Керти эсс, ол къая,
Айтханлары къартланы —
Къымыч джазгъан гюрбеджи
Тёшю болгъанд нартланы.

Андан бери ауушуб,
Ётгенд, кетгенд кёб ёмюр.
Бюгюн аны тюбюнде
Къазылады ташкёмюр.

Бир кюн кстиб бараем:
Кёрдюм бурунгу тёшню —
Бачхыч сала тураед
Ол къаягъа бир ишчи.

Мен ызыма къайтыргъа —
Кюн тийиб джылы, ариу.
Ал бетинде эследим:
Чыммакъ бояу бла джазыу.

Тёш суратлы къаягъа
«РАХАТЛЫКЪ!» — деб джазылгъанд.
Къая кибик бегисин,
Деген мурат айтылгъанд.

Айт, мени джюрегимде,
Неда сени кѣлюнге
Бармыд андан сыйлы сѣз
Биз джашагъан ѳмюрде?

Таурухланы къайтарыб,
Таб, сорсакъ да биз тюбеб,
Мынга разы болуред
Нарт темирчи Дебет.

Къылыч тутхан хыршыгъа
Оракъланы билейбиз:
Кюи чыкъгъаннга, Батханнга
Биз сабырлыкъ излеибиз.

Байракъ этсин хар нисан
Рахатлыкъны белгисин.
Тынчлыкъ, сослан къаяча,
Сау дунняда бегисни.

Быллай иннет джайылсын
Бютеу джерни юсюне:
Бирден чѳгюч урайыкъ
Рахатлыкъны тѳшюне!

ЮЧ ИЛЯЧИН

Совет космонавтлагъа
Георгий Добровольскийге,
Владислав Волковга,
Виктор Пацаевге.

Кюреш барад хорлар ючюн
Джерни, кёкню къатларын,
Адамлагъа ачар ючюн
Белгисиз тахсаларын.

От садакъла атадыла
Космодромла кёклеге.
Къурч кемеле учадыла,
Къанатлары нюр теге.

Джанларын салмайын артха,
Тёлюлеге саугъагъа,
Ехдем совет космонавтла
Киредиле хауагъа.

Дунияны аулаб башын
Юч космонавт — хауа къарнаш

Джерни къалынын, джукъасын
Сынадыла юч тенг джаш.

Бизге хорлам алыр ючюн
Джашауларын бердиле.
Ёлюмню хорлаб, юч илячин
Джюреклеге сингдиле.

Ёлгенди дерге боллукъмуд
Кюреш джолда ёлгеннге,
Ата джуртуна айланыб
Учууда джан бергеннге?

Ёлгенди дерге боллукъмуд
Арта кыйышы къалгъаннга,
Халкы ючюн кыйналыб,
Анга къурман болгъаннга?

Титиретди джерни башын
Адам улуну бунуу,
Болур алагъа эм ашхы сын
Муратларын толтуруу.

Джабмазла бушуу тубанла
Ала этген сокъмакыны,

Тутарла ётгюр уланла
Ала элтген байракъны.

Кетди бюгюн юч уланынг,
Юч батырынг, юч таджал.
Джылама, багъалы къыралым,
Джигитликге джокъду аджал.

Тулнарлыкъгъа джокъду ёлюм,
Джерде, кёкде, тенгизде.
Ант этед къанатлы тёлю
Унутмазгъа ёмюрде.

ТЮЗЛЮК БЛА ТЕРСЛИК

Тюзлюк бла хаман терслик,
Тутушханча эки доммай,
Кюрешелле джер юсюнде
Бир бирин джыгыб кьоалмай.

Джанкылычны кзулачыча
Болса мени кзулачым,
Кзучакларем джер юсюнде
Тюзлюкню эм кзууанчны.

Тейри кылышча мазаллы
Болса мени кзурч кылычым,
Бутар эдим терсликни
Мен бутагын, тамырын.

Иеме джырымы чарсха,
Джер юсюнде алай джюрюсюн.
Тюзлюк кыалагъа тиреу болуб,
Тюзлюкню байрагын келтюрсюн.

ДЖЫЛ ТОГЪАЙЛА

Бир төгерек джыл ётдю,
Джыл сынджырдаи юзюлюб,
Кетди джашау сынджырны
Бир тогъайын тисюрюб.

Бир төгерек джыл ётдю,
Кимге насыб келтире,
Кимни кёкге кёлтюре,
Кимни джерге чёкдюре.

Хансла джашнаб чакъдыла,
Бишиб, джашаб акъдыла,
Уллу кёллю къаурала
Къар тюрюнде къалдыла.

Къалгъан ишге къар джауар —
Алай болуб къалмайыкъ.
Заман алгъа баргъанда,
Биз да алгъа барайыкъ.

Бир джыл ётдю къайтмаздан,
Джыл сынджырдаи юзюлюб,

Кетди джашау сынджырны
Бир тогъайын тюшюрюб.

Алай тюлмюд капиталны
Тотланган сынджырлары,
Халкъ бойнундан, бууундан
Юзюлюб баргъанлары?

Заман алыб атады
Аны зор боюнсхасын,
Юзерикди капиталны
Бугъоууну арт тогъайын.

Алыб ол тогъайладан,
Гюрбеджиде бишире,
Оракъ-чөгюч этелле
Джер юсюнде ишчиле.

...Бир джыл ётдю арадан,
Алай а ол кюрсшиб,
Джашауну терегине
Кетди къарыу, кюч бериб.

Хар терекге къошулду
Бир тегерек тогъай сыз.

Джугъутур мюйюзлеге
Тюшдю бирер тогъай ыз.

Джыл саугъаларын алыб,
Адамлагъа да келед:
Бутагъын эркин джая,
Джашау тереги ёсед.

Анга юлгю тюлмюдю
Тюзлюк кючю хорлары:
Тыш къраллада бёлек халкъны
Хурлукъгъа чыкълъанлары?

...Етерле кюле, джылла
Башыбыз, ичибиз бла.
Джашау терекге ашау
Берейик ишибиз бла.

АТА ДЖУРТНУ КЮНЮ

Къазауатны боранында
Ол сюрюлюб кетген эди,
Къралланы талайында
Кёб азабны чекген эди.

Гитче къызчыкъ — тийре, тенг джокъ,
Джуртсуз, джакъсыз ёсген эди.
Киши джеринде эт-джен джокъ,
Учузлукъну чекген эди.

Такъыр болуб аны кёлю,
Ата джурту — тюшю-тюню:
Кёк дарийден чексиз кёгю,
Созулгъан алтындан кюню.

Туугъан джерге тансыкъ болуб,
Тюшде кёрсе къууанаед,
Уянса уа аны джолу,
Темир чыгъана, хунаед.

...Эркинлик табыб бир айгъа,
Терк-тегизни джюзюб, учуб,
Келгенед Россиягъа
Туугъан джуртун кёрюр ючюн.

Кёк суулада чайпалыб, къыз
Къолун-бетин джууа эди.
Суу ызында кеси джангыз
Ташчыкъланы джыя эди.

Тау хауада эркин солуб,
Ол джангыдан суюген эди.
Джай иссиде бети, къолу
Алтын бетли куюген эди.

Мычымайын болджал джетиб,
Ол тебреди къайытыргъа,
Билмей эди джылау этиб,
Джамагъатха не айтыргъа.

— Нек джылайса? — деб сордум мен.
Тишлери бла къаба эрнин,
Ох ахсыныб тамам терен,
Кёргюзе джез билеклерин:

— Менича таралсын джауум...
Ах, тамбла джолгъа кетеме.
Туугъан джуртну кюн бояуу
Анда онгса, не этерме?..

ЭРНСТ ТЕЛЬМАН

Джокъду санга ёлюм-аджал:
Сен портретден къараб тураса.
Бугъоуланган тулпар, таджал
Эркинликге чакъыраса.

Ишчи-элли санга къарнаш,
Айтхан сёзюнг — джити сауут.
Бууунунгда темир къытджас,
Кёзюнгде ышаныу-умут.

Къанлы джаугъа этдинг джаурукъ.
Байрагъынг — адамлыкъ, шохлукъ.
Тар джерде да сен баш бошлукъ
Ючюн этдинг халкъгъа къуллукъ.

Сослан ташдан эм темирден
Кючлю эди ышаныуунг.
Халкъ ачыуу къобуб бирден
Чачды Бухенвальдны бурууун.
Къурч джюрекли коммунистге
Эриген темирден венек!

Тельман тутхан тюзлюк ишге
Аджал да джокъ, ёлюм да джокъ.

1969, Бухенвальд.

БУХЕНВАЛЬДНЫ КЪОНГУРАУУ,

Чарс алгъанды төгерекни,
Тубан басханды Эттесберг тауну.
Алай а зынгырдауу кьонгурауу
Титиретеди ёлгенни, сауну.

Бухеивальд — чынар чегет
Кьуршалаб Эттесберг тауну,
Мен сизге кьалай айтайым
Мында болгъан ишлерин джауну?

Кьулагъым эштсе да зынгырдауну,
Хапарын джез кьонгурауну,
Мен сизге бир кесекчигин айтаым
Мында болгъан кьыйынлыкъны, джылауну.

Бухеивальд — чынар чегет —
Төгерекни Эттесберг тауну,
Талай джылны уясы болгъанд
Ол фашизмни — кьанлы джауну.

Хансны, агъачны да кьозгъайды:
Урад Бухенвальдны кьонгурауу.
Чыдаялмайма тауушундан.
Кьонгурауну темир дауу

Тартыб, чыгъарад джерни къуушундан
Елгенлени. Ала басыныб,
Тырнакъларына топракъ къатыб,
Бирден сѣлешедиле тарыгъыб.

Джерни тюбюнден чыкъгъанча,
Чыкъгъанча оба урусундан,
Ала басыныб чыгъадыла
Къонгурауну къуушундан.

Быллай бир адам къалай сыйынад
Бир къонгурауну къуушуна?
Адам ауаз анга тыкъ джынылгъанд:
Алма сыйырмаз атсанг арасына.

Джангыз ол табылгъанды алагъа
Дуния юлюшге — тюзлюк хакъына:
Джангыз бир темир тил-ауаз
Къалай тылмачлыкъ этсин барына?

Муну эштеди агъач, таш, тау —
Къонгурау урады ачы-ачы.
Кѣб тилде сѣлешед къонгурау,
Гюнахсызланы сынгар тылмачы.

Джерде къан джугъу киндик бауча,
Шнуру созула, зынгырдайды.

Къычырыб Бухенвальдни къонгурауу,
Джангы туугъан сабийча, джылайды.

Къайда къалгъанд аначы къатын
Муну киндигин кесерге?!

Ол таууш джерни джети къатын
Титиретед, хапар бере джер-джерге.

Бу ауаз хауаны джыра,
Джууаб этед тюз, тау, аууш.

Дуняны бери чакъыра,
Былай айтады къонгурау таууш:

Тюзлюк къыбдынгы да биргенге ала,
О сен, Джер — ана, бери ашыкъ.
Сен терк джетмей эсенг, ёлюб къалад
Дунягъа джангы туугъан джашчыкъ!

1969, Веймар.

САНСУСИ ПАРКДА

«Сансуси» деген «къайгъысыз»
Деген сѣздю деб, манга
Хапар айтады тылмач къыз,
Тынгылайма мен анга.

— Эм арну парклары бирид
Дюн-дуняны башында,
Джанкъылычны бояу нюрю
Ойнайды хар хансында.

Бу терек къызыл джохарды,
Бу терек а кюрючдю.
Къаллай гокка хансла барды!
Бу джер джандет мюйюшдю.

Башында сары салымакъ
Терек — «алтын джангурду».
Нек сейирсинмейсе, къонакъ?
Деб къызчыкъ манга сорду.

Кирпиклерими сагъыш ау
Басханды да кѣрмейме.

Джерине салалды махтау —
Мен анга багъа бермейме.

...Къыйырсыз паркны ичинде
Эртденден къалгъан сынла...
Мермер ташны кюзгюсюнде
Къылычла такъгъан чынла.

Дагъыда эследим мен,
Кёкюрек ауур солуб:
Есед мында къызыл эмен,
Чапракълары къан болуб.

Кетедиле кёз ауларым,
Кёре башха суратла:
Тюшдюле эсге тауларым,
Ары чабхан джау солдатла.

Имбашымда, кёз аллымда
Болмаса къазауат ыз,
Солур эдим мен былайда,
Сагъыш этмей, къайгъысыз.

1969, Потсдам.

ТУУГЪАН ЭЛИМЕ

Лайланланы Къазийге

Элде туугъанма, элде ёсгенме:
Урунган эллини джашыма.
Кеслери акъгъан сууладан нчгенме,
Разыма джеринге, ташынга.

Мен сеннге кемсиз тансыкъ болама,
Джюрюсем бир башха джерледе.
О туугъан элим, санга барама
Къууанч эмда бушуу кюнледе.

Сенден узакъдан узакъ кетсе да
Мени джер юсюнде ишлерим,
Таб, джерни этегине ётсем да,
Таулада къалады джюрегим.

Прездими джетелле атларынг,
Мени бла эришиб чарсдача,
Булут болуб бурун тылпыулары,
Наллары джолда джилтин чача.

Мен тенгизде кеме бла джюзсем да,
Не тюшюб джаяу джолгъа чыкъсам,

Не дженгил самолётха минсем да,
Атамы ат джериь унутмам.

Унутмам, элим, сени унутмам,
Мен джаным сау болуб ичимде.
Сенден узакъда киши джуртлада
Элими кёреме тюшюмде.

1969. Прага.

ТУУГЪАН ДЖУРТУМА КЪАЙЫТХАНЫМ

Болджал ётеди, ашыгъыб
Ата джуртума къайтама.
Джазыугъа шукур, къууаныб,
Тансыкълыкъ салам айтама.

Чекден ётдюле вагоила,
Терезеле эркин ачылыб.
Къарайма туугъан джуртума,
Мен терезеге къабланыб.

Баш булгъайдыла хансларынг,
Алгъа чабалла терекле.
Сени джауумунг, азынг
Джылы тиеди джюреке.

Кёкюрек солуу азлыкъдан
Къолларымы да узатыб,
Джуртум, санга тансыкъдан
Солуйма хауангы тартыб.

Дунияны джангы кёргенча,
Джангы туугъанча анадан,

Ата юйюме киргенча,
Тюшдюм вагон бэсагъадан.

Ах, сенсиз кюнюм къарангы,
Сенсиз мен джашаб болмайма.
Солуйма татлы хауангы,
Солуйма, ёнге тоймайма.

Фарс кюйюзледен алама
Сени джашнл къырдышынгы.
Джылыт деб кюннге тутама,
Сылай бетимн, башымы.

Кёгюнге кёк джетмейди,
Башхалла сабан ызларынг.
Сендеча джарыкъ этмейди
Башха джерни джулдузлары.

Агъачда, хансынга бал суу.
Туугъан джуртум — рахат юйюм.
Кёзге балхам, кёлге асыу
Сендеги келбетлик, суююм.

Сени эм ал станциянда
Чоюн кьонгурау таууш чыгъад,
Сабий бешигими башында
Кююш кьонгураучукъча кьагъад

Айтырым бирди, ким сорсун,
Шохума, тенгнге, джаума:
Мени джаным кьурман болсун
Сени чапракъ шыбырдаунга.

Насыб юлюшюм -- джулдузум,
Джашау джолуму джарытхан.
Сюйдюм, багъалы Союзум,
Сени андан да бек джангыдан.

1969, Прага — Чол.

МИИГИ ТАУНУ ТУУРАСЫНДА

Узакъда къалгъан насыбым кибик,
Къарасм палча джангы айгъа.
Тыш къраллада кёб джерде джюрюб,
Къаптыб келдим Къарачайгъа.

Мен кёзден кёре, джашауну чеге,
Талай къралгъа айландым.
Шукур этеме мен туугъан джерге:
Салам алейкум, тауларым.

Джумарыкъ кибик ала тангларынг,
Кенг джайыб къанат тауушну,
Меннге бурулуб джарыкъ джанлары,
Етюб келелле ауушну.

Кече джоллагъа мухур салалла
Тау маралланы ызлары.
Джылтырайдыла, кёкде джаналла
Къарлы тауланы бузлары.

Тик дуппурланы белин байлайла
Айланч джолларынг, джиб кибик.

Къанатлыла бугъунчакъ ойнайла
Чырпыгъа, хансла илиниб.

Езен суучукъла, сыбызгъы согъа,
Тигелейдиле къулакъгъа.
Ыразы болуб тау макъамлагъа,
Къол къагъадыла бутакъла.

Нарат ийсинг, кюнбет джылыуунг
Балхам болады джюрекге.
Башха топракъ сениге къор болсун —
Ауушдурмайма бир джерге.

Сениге огъурлу тангла атсынла
Хар кюн сайын да сыртында.
Сууларынг тамчы мынчакъ тартсынла,
Суююмню санай джуртумда.

Ат кишнегенле, къой мангыраула
Езенлеринги уятыб.
Чегет къыйырда бишген муртхула
Акъ булутланы къызартыб.

Мал сюрюуледен сыртла тул тубан,
Джерле кьозлайла кьатларын.
Сормай таныма джигер урунган
Элчилерими хатларын.

Туугьан джуртум, сен меннге керекча,
Мен сеннге керек болайым,
Тамыры терен тутхан терекча,
Джерингде терек болайым.

Бетиме ура сенден тау аяз,
Минг джыл болса да ёмюрюм,
Мен сени хаман, о туугьан Кавказ,
Келиб туруред кёрюрюм.

УКРАИНАГЪА

Сабий кюнден башлаб, ийнап,
Джюрегимде тургъанса сси,
Сениге «алтын Украина»
Деб айтханма кёб кере мен.

Эски мурат джангы толуб,
Алтың къачны ийнагъында,
Суйюб келген къонакъ болуб,
Сюелеме мен аллыңда.

Мийик кююш тауларымдан
Сени кёрюрге келгеиме.
Сени алтын сабанларыңга
Алгъыш салам келтиргенме.

Тартылыб темир чыбыкъла,
Джана шыбыла чыракъла,
Темир эрнте, къотара
Къулач керелле заводла.

Былайда джокъду эринчек,
Джюрюш алгъанды урунуу;
Ишлейди джер, ишлейди кёк,
Халкъгъа ишлейди баргъан суу.

Бир джазыуну иелери
Узакъ джолгъа джолдаш болдукъ.
Тауну, тюзю миллетлери
Эркин джуртда къарнаш болдукъ.

Уллу Днепр джагъасына
Келиб, мен суу ичеме.
Халкъынга эм туз дамынга
Уллу бюсюреу этеме.

Акъял тебе къартларынга,
Ачыкъ кёллю джашларынга,
Джулдуз кёзлю къызларынга —
Бюсюреу этеме барына.

Мени таурухлада нартча
Бир кючюм болса къолумда,
Джанкъылычдан джол этерем
Кавказ бла сени арангда.

Сеннге разы эмчек улан
Болуб, юйге къайтама мен.
Сыйлы Совет Украина,
Кетмезсе ёмюрде эсен.

1971.

ТАРАС ШЕВЧЕНКОГЪА

Келдим джюрюб, келдим джюзюб
Сени суйген джуртунга.
Гокка хаисла салдым суйюб,
Ийлиб сын ташынга.

Сени терен сагъышларынг
Асыры бек ауурдан
Темир болуб, багъыр болуб
Къарайдыла сын ташдан.

Ол сын таш къая кесекди,
Сен а кесинг къаяса.
Мийикде джаннган джуддузча,
Сен халкъгъа пюр джаяса.

Джюрегингде от джылтырай,
Юсюнге таш келек кийиб,
Къая ташдан сен къарайса,
Бурунгу Промстей кибик

Тюзлюк ючюн бугъоуланнган
Промстейни джакъчысы,

Салам сеннге Кавказдан,
Эркиликни джырчысы.

Къалгъанд тюрсюнюг, ауазынг
Россияны шахарларында,
Арал кѣлю кюзгюсюнде,
Днепр сууну толкъунунда.

Къазахстан къум сыртладан
Ыз эте бугъоу сынджырларынг,
Кавказда тик ауушладан
Етгенди ѳтгюр джырларынг.

Кѣмюлгенди къара джерге
Патчахлыкъ — къара къанлынг,
Сен къарайса кенг Днепрге,
Анга айланыб аллынг.

Чачылгъандыла бугъоула,
Юзюлгендиле сынджырла,
Бегиб тюзлюк оноула,
Согъулад джарыкъ джысла.

Мени узакъ джуртумда
Шохлукъ кѣпюр излеген,

Ол джол бла кёбле ётдюле,
Ол кёпюр бла келдим мен.

Бюгюн эркин кюлде
Тенглик, шохлукъ джол салыб.
«Джангы, уллу юйюрде»
Биз джырлайбыз онг табыб.

Сеннге разы туздукъла
Тыйыншылы сый берелле,
Уллу эм гитче миллетле
Келиб сени кёрелле.

Сыпас эте миллетимден,
Джашау дерсе алама.
Кёбзарины джол уста этиб,
Украинада айланама.

ТАВРИЯ

Микола Братанга

Мени элтдиле пээзде,
Кемеле, рахат чайкъала.
Биргеме келиб турдула
Кюмюш къанатлы чайкала.

Толкъунла къанат къагъалла
Къобанларынгы къойнуида.
Чыракъла джарыкъ джаналла
У.лу Днепрни бойнунда.

Мени биргеме турурла,
Чакъыра сабан ызларынг.
Тюшюмде, тюнюмде кёрюнюб
Сени айджаякъ кызларынг.

Тюзлерингде сабан орад
Халал кёллю минг-минг эллинг,
Ара мюлкде чёгюч урад
Заводлада минг-минг ишчинг.

Мен сөйдүм сени, Таврия,
Тюзюнгю энсиз кенглигин.
Багъалы кёрдюм халкъынгы
Керти шохлугъун, тенглигин.

Тилимде къалад туз дамынг,
Унутмам аны татыуун.
Не боран, не джел сууутмаз
Джюрекни санга тартыуун.

ТАУРУХЛУ ТАЧАНКА

(М о н у м е н т)

Каховканы къатында тюз тул-тубан
Болса да, ол тубан тюлдю, чарс тюлдю.
Ол тулпар тачанкады джерде баргъан,
Аны элтгъен джегилген тёрт дюлдюрдю.

Тачанкада келедиле юч улан:
Бире туруб хораланы сермейди,
Бире къаты тутад къызыл байракъны,
Ючюнчюсю пулемётну джерлейди.

Чаука кибик басынса да джау аскер,
Чарх тюбюнде эзиледи джыланлай.
Ахсынады къан суугъаргъан эеки джер.
Тюзлюк ючюн уруш барад тохтамай.

Етедиле боран кибик урушла,
Елюм къара чабадыла тушманла.
Сёз орнуна сёлешелле къылычла,
Тоб ауузла, шынкъарт тилле, сампалла.

Тюзлюк чархы онг джанына бурулуб,
Тёрт ат кюнчыкъгъаннга бирнгиб тартад,
Тачанканы букъусунда джууунуб,
Херсон тюзде чархдан да уллу кюн тууад.

...Каховканы тегереги тюзледе
Тенгиз кибик чайкъалалла сабанла,
Тёрт ат бирден тачанканы тѣбеден
Шын турушуб, боллукъ кюннге тарталла.

Бу учунуу джюреклени кѣлтюрюб,
Къар тауладан, кенг сыртладан ѣтдюрюб,
Революция барыр тохтамай джюрюб,
Хауаны джети къатына джетдирир.

УКРАИН ТОПРАКЪ

Фашист тушманла сениге
Ненча джара салдыла!
Джесирни элтгенча, джюклеб
Топрагъынгы ташыдыла.

Ала мурат этген элле
Эркин джашауну ояргъа:
Сабан тюзлени топракъсыз,
Бизни да джерсиз къояргъа.

Алаи а тюзлюк баш болду
Совет халкъланы кючюнден.
Къара тубан да тас болду
Бизни джерлени юсюнден.

Топрагъынг къара болса да,
Кёлюнг акъды, тазады,
Украина, къаламым
Санга назму джазады.

ДНЕПР

Леонид Кулишге

Агъады Днепр, толкъунлары юрюлюб,
Минг къанатлы турна учуб келгенча,
Учундурад джюрегинги, кёлюнго,
«Кел джюзеник, шохум, бирге» дегенча.

Сени кёрюб, джюрек санга тартады,
Бешик кибики толкъунунга ал мени!
Учурады, кёкге рахат атады
Суу тюрбюнде къанатлары кемени.

Ол заманда башым кёкге джетеди,
Кёкюрекни къууанч хауа толтуруб.
Сагъышла уа тау башлагъа элтеди,
Турсам да мен толкъунлада олтуруб.

Мен Къобанны джагъасында туугъанма,
Есгенме эгечинги къойнунда.
Аны кибики сыйлы болдунг сен мангэ
Тобукъланыб суу ичеме бойнунгда.

Кёбню кёрген, дуня билген бир сууса,
Кюзгюнг таза, кёлюнг ачыкъ, шош къобан.
Къаджыкъмайын халкъгъа урунган тууса,
Къудуретинг, кючюнг сени пелиуан.

Бу джюзюуде мен узакъгъа барлыгъем,
Кёзюм къыймайд сени къоюб кетерге.
Сени рахат джагъангда мен къаллыгъем,
Ышанмасам энгда къайтыб келирге.

ТЕЙРИ ДЖАРЫКЪ

[Каховск ГЭС-ни строитселлерине]

Манга джوماкъ айтыучанед къарт атам:
«Кёк джарылыб, ачыкъ джарыкъ берликдя.
Аны кёрсенг, тилек тиле, о балам,
Андан насыб рысхы да келликди».

Кёб кюнлени кёкге айланыб къарадым.
Кёк джашнаууну, кёк чартлауну сынадым.
Акка айтханча, мен тейриден изледим.
Насыб рысхы бер деб тиледим.

Тейри мени айтханымы эштмеди.
Тейри мени айтханымы этмеди.
Сабийликни джوماкълары ётдюле.
Джашау джолла мени узакъ элтдиле...

Кёб тюзлеге, кёб джерлеге айландым.
Артда къалды мени мийик тауларым.
Кахов тенгиз чайкъалады шууулдаб,
Толкъуилары лахор этед шыбырдаб.

Мийик таугъа чыкыгъан кубик, мен чыкыдым
Кахов ГЭС-ни баччычы бла башына.
Дин тутханча, сора мен сагъышландым,
Миннгенча межгитни минарасына.

Минараны тѣппесинде жангы ай
Джарытады дейле намазны.
Аны ючюн саладыла суратын,
Анга къараб башлайдыла ауазны.

Джангы ай неди муну къатында!
Башха жары алыб кетеди эс:
Миллион чыракъ бирден джанады —
Тейри жарыкъ тюлмюдю ма бу ГЭС?

Джюз минг МАЗ-ла, бульдсзерле гюрюлдеб,
Доммайлача, бир бирн бла демлешиб,
Къязыб, ташыб, топрагъын чыгъарыб,
Уллу къазан этгендиле бирлешиб.

Ол къазаннга къобан суула тѣгюлюб,
Минг-минг толкъун чабадыла юрюлюб,
Бир бирине таууш эте, сызгъырыб,
Суу кемеле джюзедиле тизилиб.

Кез тутмайды кыйырын, этеклерин:
Суулу «къазан» бѣркеди эм кыйнайды,
Суу ызланы тюрлендириб чеклерин,
Джангы тенгиз чайкъалады, джашнайды

Кыйда кыйды таурохланы айтханы,
Мутхуз болду джомакъланы сѣзлери,
Аны озгъанд бу ѣмюрию чабханы,
Адамланы, таджаллары деулери.

Аны ишлеген тулпарланы кыйлары
Берч болса да, алтын джарыкъ берелле.
Джангы ГЭС-ни миллион чыракълары
Тѣгерекге нюрию эркин тѣгелле.

Кыйлач керед тюзге джангы Каховка,
Тулпарланы, джигерлени шахары.
Халкъдан халкъгъа айтылырла узакъгъа
Аны джыры эмда джигит хапары.

Кѣк хауагъа кыйрч тиреуле болалла
Темир, бетон атлауучла, бачхычла.
Кыйргъакъ тюзге джашил келбет салалла
Кыйнатларын, ырхыларын созула.

Джюз минг толкъун келиб бирча урады
Секиртмеге, тыялмайын алларын,
Алты агрегат къурч джюрегин бурады:
Төгедиле толкъунла акъ къанларын.

Бу къудурет сейирликди, тамаша,
Кючю барды джарым миллон алаша.
Ауур ишле дженгиллениб бителле,
Завод, фабрик халкъгъа джумуш этелле.

Джангы тенгиз къанатларын кенг керед.
Терилиги кемелени джюздюред.
Суусаџ джерни суугъарады, суу беред,
Халкъ мюлкюне келтиреди берекет.

Бу тюлмюд akka айтхан таурух-джомакъ?
Бу тюлмюд akka айтхан тейри джарыкъ?
Ненча джылны таулада бош изледим,
Сора анга украин тюзде тюбедим.

Адам кючю тенгиз этед деселе,
Мени аккам тынгылармед ийнаныб,
Енге джомакъ джарытханды келюмю,
Билгич къартха баш урама айланыб.

Иги мурат иги атча джарайды.
Сау бол, аккам, сени джарыкъ сѣзюнге.
Мени аккам кѣз джумгъанды таулада,
Быллай затла кѣрюнмейини кѣзюне.

Ол себебден акка ючюн къарайма,
Ол себебден атам ючюн къарайма,
Ол себебден кесим ючюн къарайма,
Таурух бла мен джашауну байлайма.

О, Уллу ГЭС, кюндюз кюнню былай къой,
Къарангы кече бла келирsem санга,
Не ючюн десенг, сени нюрюнгю джарыгъы
Кавказ ѳзенде башланганды манга.

Къуру къарангы кече бла келsem да,
Мен джолланы табар эдим санга.
Сени нюрлю джарыгъынгы къулачы
Джетеди Кавказ таулада арбазыма.

М Ю Р З Е У

Херсон колхозну председатели Леонид Анатольевич Основиков хоншу колхозну будай сабанларына от тюшгенинде, аны джукълатмуда отда кюйюб ёлгенди.

Херсон тюзле чилледе,
Къаура кибик, къургъакъсыб
Тургъан быллай кёзюуде
От тюшгенди къабыныб.

Колхоз сабан джау чыракъ
Кибик джаныб башлайды.
Джалын, тютюн тозураб
Мукъут этиб тацлайды.

Къызгъан кёзюую джайны.
Шынкъарт мийик джанады,
Алтын башлы будайны
Кёмюр этиб барады.

Болмайын бир да чыдаб
Кэлхоз башчы чабханды.
Хахай этиб тууайлаб,
Отну аллына турганды.

От чабады джортуб,
Кёсёу этеди шынкъарт.
Тыяргъа умут этиб
Келеди джаш эм да къарт.

Ол турганды, Железняк
Матрос бурун турганча,
Аз болса да адам сан,
Кюрешгенди тулпарча.

«Джаннган танкдан кьоркъмагъан.
Мен сенден да ёлмезме.
Джаугъа бермеген джерими
Мен отха да бермезме», —

Деб суу шлангны кёлтюрюб
Барад къыйын джанына,
Джигит юлгю кёргюзюб,
Къуяд отха-джалыннга.

Ол киреди джалыннга,
Джаниган отха эм чареха.
Халкъны джауу къанлыгъа
Къылыч алыб баргъанча.

...Амма не келсин — чурум!
Суу бошалыб... кюйдюрдю...
Джаханим ёртен къурум
От кёлекле кийдирди.

Мийиклиги эки этаж
Къызыл джабыу джабады.
Джюз метрден джууукъгъа
Барсанг, сермеб джутады.

Аны суйген тенглери
Тюз ызындан чабдыла.
Джаниган отну джукълатыб,
Джаны саулай табдыла...

Кирпиклерин ол ачыб,
Сабаны да кёргенди.
Сагъат онда нигирде
Председатель ёлгенди.

Шуулдайла сабанла
Бюгюн Херсон тюзледе.
Ёседиле тюльпанла,
Ёседиле киреле.

Къол аязда тутама
Ол сабанны ётмегин.
Быллай сёзле айтама
Херсон элде мен бюгюн:

Битмез элле хар джерде
Джер юсюнде сабанла,
Болмасала дуняда
Быллай кючлю инсанла.

ИСКУССТВОНУ ТАМАША КЮЧЮ

Махмуд Эсембаев Херсонда
тепсегенинде, асыры сейир-
сингенден бир саягырзу
джащыккыны кюлагы эшитиб
башлаганды.

(Сёлешиуден).

Ол тепсеуге джан салады,
Анга зауукъду дуня.
Махмуд чыкъса, кюол кяагъады
Кавказ, Мексика, Индия...
Сокъур джарыккыны кюсейди,
Сангырау таууш излейди,
Тахсасын киши билмейди.
Махмуд тепсеуюн тепсейди.
Керти искусствону кючу,
Аны огъурлу «джинлери»
Болгъанына ийнанама
Махмудну кюргенли бери.
Мен насыбха санар эдим,
Назмум джюрекге джол табса,
Мени джырым ачхыч болуб,
Бир тилсизни тилин ачса.

КЪАЛАЙ ТУУАДЫ СЮИМЕКЛИК?

Сени кёзлеринги ичинде
Мен бир тенгизни кёреме:
Кюмюш толкъунланы юсюнде,
Кёлекке кибик, джюзеке.

Билмейме мен, неме толкъунда:
Джел келтирген чапракъмамы?
Огъесе терен кёлюнгден
Чыкъгъан марджан чокъракъмамы?

Къалай тууады суймеклик,
Ол джолун неден башлайды?
Къалай арнуду суймеклик,
Джылтырайды, джашнайды.

Табигъат сени бла эришед:
Джанкъылыч туруб кюн джауад,
Ууакъ джангурчукъ июрюн себед,
Таулада джур бала тууад.

Къара къашларынг кюренде,
Джаякъларынгда ингнлик.
Къараб турад кёзлерингден,
Джур балачыкъча, суймеклик.

САКЪЛАЙМА

(д ж ы р)

Таулада ёсген
Субай наратча,
Ариуду суюгинг,
Сени санынга
Ариу джарашад
Юсюнге кийгининг.

Совхоз мал бла
Таугъа кетгенли
Джанымдан суйгеним,
Ой ариу наным,
Сени кёрмейин
Кюеди джюрегим.

Ах, иги сагъан,
Кёгюрчюн болуб
Таулагъа барыред,
Билмей тургъанлай
Сени къатынга
Бир тюшюб къалыред.

Ауушла, тарла
Къардан толсала,
Джол бегиб къалса да,
Аллынга къараб
Сакълаб турлукъма,
Узакъда болсанг да.

Бюгюн, тамбла
Келед мал бла
Деб джолгъа къарайма,
Сен эшитирменг деб
Таулагъа айланыб,
Таралыб джырлайма.

КЕКАЛА

(Д Ж ы Р)

Кёкле тубюнде, кёкбаш юйледе
Джашайды ариу Кёкала,
Экибиз бирге кюйюб барабыз,
Кёкала, санга тарала.
Джарыкъ джулдузча, сени суююмюнг
Къууат салады шахаргъа,
Ышаргъанчыгъынг, ала кёзлеринг
Къоймайла бизни джашаргъа.
Субай санынга ариу джарашхан
Кёк бетли чепкен киесе,
Экеулен болуб сени сюебиз,
Сен къайсыбызны сюесе?
Эидн ахыры ачыкъ айтабыз,
Турмайын кенгден кёл ала:
Бу эки къолну къайсын тутарын
Кеси ойласын Кёкала.
Экибиз бирге аллынга келдик,
Бир бирибизден уяла,
Халал тенглени харам этме да,
Бирин сайлачы, Кёкала.

КЕКАЛАНЫ ДЖУУАБЫ

[д ж ы р]

Кёкле тюбюнде кёкбаш юйледе
Мен бир къайгъысыз джашаем,
Тойгъа-оюннга кшошудмай эдим,
Мен сүймекликден ташаем.

Бизин тийреге сиз тойгъа келиб,
Юйде олтуруб кетдигиз,
Бирден кёзюме къараб ышарыб,
Мени тычлыкъсыз этдигиз.

Экигизге да бир сёзюм джокъду,
Джашла, сиз ашхы, аламат.
Халал тенглени шохлугъун бузсам,
Не айтыр манга джамагъат?

Экигизни да мен айырмайын
Бирча багъалы кёреме.
Айыб этмегиз, тюзюн айтайым:
Мен башха джашны суюме.

СЕНИ КЕЗЛЕРИНГ

[д ж ы р]

Сени кезлеринг — кёкде джулдузла,
Къашларынг къара къундуздан.
Мен сени сайлаб алгъанма, ариу,
Бютеу дунияда къызладаи.
Мени джюрегим — суймеклик тенгиз,
Сени джюрегинг — айрымкан.
Тенгизден чыгъыб къайры барлыкъса,
Тегерегингден алынсанг?
Айрымкан бла тенгизни, ариу,
Джагъалары уа бир болур.
Мен суйген кибик сени сюриск
Джерни юсюнде ким болур?
Сени эсинге келе болурла
Бир башха тюрлю умутла,
Сууну кюсеген суудан ичеди,
Неге керекле булутла?
Мени джюрегим — суймеклик тенгиз,
Сени джюрегинг — айрымкан.
Тенгизден чыгъыб къайры барлыкъса,
Тегерегингден алынсанг.

Ауушла, тарла
Къардан толсала,
Джол бегиб къалса да,
Аллынга къараб
Сакълаб турлукъма,
Узакъда болсанг да.

Бююн, тамбла
Келед мал бла
Деб джолгъа къарайма,
Сен эшитирменг деб
Таулагъа айланыб,
Таралыб джырлайма.

КЕКАЛА

(Д Ж Ы Р)

Кёкле тубюнде, кёкбаш юйледе
Джашайды ариу Кёкала,
Экибиз бирге кюйюб барабыз,
Кёкала, санга тарала.
Джарыкъ джулдузча, сени суйюмюнг
Къууат салады шахаргъа,
Ышаргъанчыгъынг, ала кёзлеринг
Къоймайла бизни джашаргъа.
Субай санынга ариу джарашхан
Кёк бетли чепкен киесе,
Эжеулен болуб сени сюебиз,
Сен къайсыбызны сюесе?
Энди ахыры ачыкъ айтабыз,
Турмайын кенгден кёл ала:
Бу эки къолну къайсын тутарын
Кеси ойласын Кёкала.
Экибиз бирге аллынга келдик,
Бир бирибизден уяла,
Халад тенглени харам этме да,
Бирин сайлачы, Кёкала.

КЕКАЛАНЫ ДЖУУАБЫ

[д ж ы р]

Кёкле тюбюнде кёкбаш юйледе
Мен бир къайгысыз джашасм,
Тойгъа-оюннга къошулмаи эдим,
Мен суймекликден ташасм.

Бизни тийреге сиз тойгъа келиб,
Юйде олтуруб кетдигиз,
Бирден кёзюме къараб ышарыб,
Мени тынчлыкъсыз этдигиз.

Экигизге да бир сёзюм джокъду,
Джашла, сиз ашхы, алапат.
Халал теигленн шохлугъун бузсам,
Не айтыр манга джамагъат?

Экигизни да мен айырмайын
Бирча багъалы кёреме.
Айыб этмегиз, тюзюн айтайым:
Мен башха джашны суюме.

СЕНИ КЕЗЛЕРИНГ

[Д ж ы р]

Сени кезлеринг — кекде джулдузла,
Къашларынг къара къундуздан.
Мен сеин сайлаб алгъанма, ариу,
Бютеу дуняда къызладан.
Мени джюрегим — суймеклик тенгиз,
Сени джюрегинг — айрымкан.
Тенгизден чыгъыб къайры барлыкъса,
Тегерегингден алынсанг?
Айрымкан бла тенгизни, ариу,
Джагъалары уа бир болур.
Мен суйген кибик сени сюерик
Джерни юсюнде ким болур?
Сени эсинге келе болурла
Бир башха тюрлю умутла,
Сууну кюсеген суудан ичеди,
Неге керекле булутла?
Мени джюрегим — суймеклик тенгиз,
Сени джюрегинг — айрымкан.
Тенгизден чыгъыб къайры барлыкъса,
Тегерегингден алынсанг.

БИРИНЧИ КЪАРЫЛГЪАЧЛА

[Д ж ы р]

Джазгъы кюнде джаш джюрегинг,
Танг атханча, джарыкъ болуб,
Терезеде сен сюелдинг,
Тау хауаны эркин солуб.
Былай айтдынг сен ышарыб,
Терезени кенгнге ача:
— Бнзге ариу джазны алыб
Келедиле къарылгъачла.
— Келе эселе, келме къой,
Керек тюлдю башха тылмач:
Сюймекликни сюйюмчюсю
Болсун биринчи къарылгъач.
Джазыу джазгъа тюшген эсе,
Терезени ачыб сакъла:
Сени джюрегинги манга
Уйтсынла къарылгъачла.
Атынгы мен айталмайма:
Къара къашла, къара чачла!
Биргебизге джырласынла
Бу биринчи къарылгъачла.

Сени къара кёзлеринги
Сейир гинджилери
Мени кёлюмде ойнайла,
Ийпан, кёбден бери.

Ала ойнайла, ойнайла
Къуджур оюиланы,
Джюреке къозгъай сезимни,
Татлы оюмланы.

Ойнай-ойнай гинджилеян,
Меннге бийче этдинг,
Кесинги манга кёргюзмей,
Солуусуз кюсетдинг.

Сен юздюнг джукъу халысын,
Тас этдинг тынчлыкъны.
Аланы орнуна бердинг
Тохтаусуз тансыкъны.

Санга къарай, джашнай, кёлюм
Джаш болуб барады,
Бу мен этген ашхы мурат
Толмаймы къалады?

Бююн да кёз гинджилеринг
Ойнайла кёлюмде,
Мен бу оюнну кёрюрге
Сюеме хар кюнде.

КЕКЮРЕГИМДЕ СЕН ОТ ДЖАКЪДЫНГ...

Кёкюрегимде сен от джакъдынг.
Бу отмуду, шынкъартмыды?
Бу отну, ярабин, тамызыгы
Эменмиди, наратмыды?

Кёкюрегимде сен от джакъдынг.
Тамызыгы бусакъмыды?
Мениге быллай джарыкъ текген
Фанармыды, чыракъмыды?

Кюнюм, тюшюм тансыкълыкъда,
Сени кёлюнг рахатмыды?
Эртден, ингир айырылмагъан
Бу кетмезлик кёнакъмыды?

Бу бош от болмады, орун этди,
Бу от туююлдю, ёртенди.
Бу отну тамызыгы, къарайма да,
Ариуум, сенден келгенди.

«Сен атханса, — дейди эсим, —
Кёз джилтнинден тюшгенд ёртен».

Ол ёртеңде кюеме мен,
Манга кенгден къарайса сен.

Быллай кючлю тамызыкъны
Аз джашаб сен къайдан табдынг?
Мени алай суймей эсенг,
Кёкюрегимде иек от ачдынг?

От алыргъа да келед адам,
Сен да, арну, бир келсенг а.
Муну бир-эки кёсеуюн алыб,
Быллай от этиб кёрсенг а.

Эшда, ол отха мен кесим
Бншсем, кюйсем да тёзерме,
Сени менича къыйнамаз ючюн,
Ол отда кесим кюерме.

* * *

Бал ханс битген бачха болсанг,
Бал чибинле къурарем.
Джауум болуб джерге джаусанг,
Бирем-бирем джыярем.

Алтын чабакъчыкъ сен болсанг,
Чилле аула эшерем.
Тенгиз тюбде налмаз болсанг,
Сени алыргъа тюшерем.

Сен джаныб тургъан от болсанг,
Арауунсуз-къычхачсыз
Ууучумда тутар эднм,
Шукур эте, айыбсыз.

Мен сенден джууаб алгъынчы
Айла, джылла саркъдыла.
Адамла уа Айгъа чыгъыб,
Хапар алыб къайтдыла.

Не саугъадан да багъалыд
Кёре туругъа сыфатынг:
Джерге узакъ болса да,
Ай да бергенди суратын.

* * *

Кимден алайым сүймөкчүлүк дууа,
Джюрек тахсаларыңгы ачаргъа?
Сен чөб болуб кёзюмө тюшсент да,
Кёзюм кыймазед ууаргъа.

Кирпиклериңги сибириккиси бла
Къыстама кёзлериңги ичинден.
Турсам да разыма къабакъ эшикде,
Къой ансы мени ол тегерекде.

Мен тургъан джерден эсе алайы
Меннге таб эди кёре турургъа.
Мен хакъ алмай, къарауул болайым
Кёзлериңги зар кёзледен къорургъа.

* * *

Сюеме деб алкъын сеннге
Инсан аууз ачхан болмаз.
Елеме деб алкъын сеннге
Бир адам да антхан болмаз.

Садакъ атхан мен бирничи
Эсем сени арбазынга,
Къашларыгы джаясы бла
Атма сёзюю ызына.

Бармыд уллу кёллююгюнг,
Бармыд бизни айырыр кюч?
Меннге сени сюймеклигинг
Джашауунгда болсун тюнгюч.

НЮЗЮР

Сен, май къамыжакъчыкъча,
Бир такъыйкъгъа джанма,
Къууча дженгил къабыныб,
Дженгил да джукъланма.

Джау чыракъ да керек тюлд:
Терк бошалады эриб.
Сен меннге тыбыр отча бол,
Джарыкъ бла джылыу бериб.

Айтырынгы джый эсге,
Огъай дерге ашыкъма,
Мен кесиме нёгерге
Аллай къызны аллыкъма.

Джай джангургъа джуудурма,
Къыш боранда суутма,
Джюрегингде джилтинни
Хар заманда къурутма.

Зар кёзлеге ышарыб
Ала бла къарама.

Бош сёзлеге ийнаныб
Сен джанымы кыйнама.

Айтырыны кесиме айт,
Арагъа джан кирмесин,
Биз бир юйюр болгъунчу
Кёзюнге кёз тиймесин.

Къарамазем дуняда
Бир тиширыугъа башха,
Сюймеклигинг ушаса
Джилтили отлукъ ташха.

* * *

Джангыз сени бла бирге
Излейме мен ёмюрге
Къууанч, бушуу кюнлени
Теб-тенг эки бёлюрге.

Сени бла мен бирге
Термилеме джюрюрге,
Джазыууму джолларын
Теб-тенг эки бёлюрге.

Сени тюште кёргеннм
Чакълы кёрсем тюнюмде,
Эм насыблы суйгенле
Сукъланырелле мениге.

Ауурсунмай бир къара
Къыйыры бла кёзюнгю.
Къуб-къуру мен болайым
Эштген ичги сёзюнгю.

Башыбыз бла къанатлыла учалла,
Джюрегиме къоркъуу кириб, ачыйма.
Къанат къакъгъан тауушларын эштиб, мен
Сени алыб кетелле деб джарсыйма.

Заран джокъду турналаны тилинден.
Ала ючюн, ариу, бир да къайгъырма.
Джер юсюнде мен джолланы сакъларгъа
Назмуладан къарауулла салырма.

Джоппу-джоппу джин сюрюуле келселе.
Сыртларына зарлыкъ, ачыу кёлтюрюб,
Мен аланы кёзкёрмезге элтirme,
Джырым бла ёзенледен ётдюрюб.

Алай бла талай джылны джарсыуун
Сени бла энчи къалыб, шош халда
Джашырмайын, мен айтырма кёлюмю:
— Сенсиз манга насыб джокъду дуньяда!

ТАУ АШХАМЛА

Алтын кюн батад кюле-ышара,
Тау шоркъалада джуунуб,
Джашил наратла, субай бусакъла
Шош джукълайдыла къубулуб.

Кёксюл ингирде шохлукъ от джанад,
Езенни ичин джарытыб.
Сейирди джазыу: айырыб къояд,
Джашау джоллада танытыб.

Тау ашхамланы сен да суй, ариу,
Мен да бир кемсиз суйгенме.
Ингир кёзюуде от джарыгъында
Сени биринчи кёргенме.

Ашхам кёз байлайд ингир алада,
Сени зар кёзден джашыра.
Биз олтурабыз таза хаада,
Джаннган отчукъну ышыра.

Джюрек джюрекни сёзсюз ангылайд,
Сюймеклик болса арада.
Былай огъурлу насыб ашхамла
Келиб турсунла хаман да.

Кенгиге чачылыб кёкде булутла,
Ай джарытады таланы.
Мен да унутмам, сен да унутма
Бизни танытхан тауланы.

И Л К Е Р

Эски джерде уруналла адамла,
Джулдузла да, джарыкъ бериб, — кёкледе.

Бир бирлери чыгъадыла танг ала,
Бир бирлери джарыталла ингирде.

Бир къаууму кёкню джасайд этегни,
Узакъ бармайд, ташаяды кёрюнюб.
Илкер а ётед кёкню кёкюрегин,
Ортасы бла мийикден джарыкъ тегюб.

Бурун ашхам бла тангны арасында
Анга къараб, къойчу (гёзет этгенди),
Кёзююю мен джарымын ашырдым,
Мал чарпытмай тангига чыкъсам дегенди.

Бурун Илкер башындан къарагъынчы,
Окъа сокъган къыз ишин къоратханд,
Бир халысын юзмей, Илкер батхынчы
Кюйюзюю согъуб бошасам деб тургъанд.

Атлы уа бюгюнде да чыкъса джолгъа,
Кёкге къараб, Илкер джетсе тёппесине,
Джолда аты арымай танг атаргъа
Сюеди джетерин барыр джерине.

Сюеме мен аны мийик барыуун,
Джоппу болуб, биригиб турган кючюн,
Джол юсюнде белги бериб джарыуун,
Къыйын эмда узун джолда джюрюшюн.

Кече ортада Илкер мени башымда
Мийик чыгыб, джарыкъ джаныб кюрюссе,
Мени эсим кетед терен сагышха,
Белги кибик кюрюнеди ол кече.

Тохта дейме, насыб джуддуз, ашыкъма,
Джарыгынгы ханс, будай башлагъа себ.
Мен да сенден джарыкъ юлгю аллыкъма:
Джырларыгъым, айтырым да алкъын кёб.

Алай а мен назму джолну джарымын да
Къораталмагъанма деб, кесине
Джюрек тынчлыкъ, ыразылыкъ табмайды
Бюгюн кюннге дери этген ишине.

Сыйлы Илкер кёк къыйыргъа батхынчы,
Къойчу таякъча, къалам тюшмей къолумда,
Барырмамы джазыу халым юзюлмей,
Мен минген ат ташсынмайын джолумда?

Муратны джолу узунду, кыйырсыз.
Аджалны кемсиз кысхады башбауу.
Манга замансыз джукъланса да джулдуз,
Башхагъа тийсин аны джылтырауу.

Талай заманны бирге болду джазыу:
Бир кёзюуде ишледик, джырладыкъ джыр.
Мени джырларымы эркин ауазы
Сеннге джетмесе да, джерде айтылыр.

Назмум барыр сени джолунг бла,
Алай дженгил тозмаз джазгъан тефтерим.
Мениге тийнучю джумушакъ кьолунг бла.
Илкер, суйгенлени сыла бетлерни.

Мен танымагъанлагъа да айт салам!
Сен ышандыргъан джолну мен барама.
Бюгюн да алыб кьолума къурч къалам,
Сени джарыгъында назму джазама.

БАШЛАРЫ

- 5 От
6 Джуртум
7 Джырым
8 Шарт
9 Назмуа
11 Ленинни мавзолейинде
15 Багъалы портрет
17 Алийланы Умарны джыры
18 Совет Союзну Джигити
Багъатырланы Харуннга
20 Къаракетланы Исса
23 Алёнушка
29 Хиросима
33 Тыбыр от
35 Ана тилим
37 Саксауул
39 Къазахстан
43 Къалада кёгюрчюнде
45 Рахатлыкъны джыры
41 Белоянис Никое
47 Къарнаш таула
49 Алгыш
54 Къарачай
56 Тамбий кёл
58 Къарачай шахарым
60 Кёк толкъунда акъ дууадакт
62 Анам

Азамат Алимович Суюнчев

СОЗВЕЗДИЕ

Стихи и песни
На карачаевском языке

Редактор А. И. Кубанов
Художник Б. М. Узденов
Художественный редактор М. П. Бертник
Технический редактор З. Т. Агирбова
Корректор К. А. Салпагарова

Сдано в набор 2-XII-1972 г. Подписано в печать 6-VI-1973 г.
Формат 84x108¹/₆₄. Физ. п. л. 2,625. Усл. п. л. 4,4. Уч.-изд.
п. 4. Тираж 800 экз. Заказ № 6371. ВУ 02595. Цена 65 коп.

Карачаево-Черкесское отделение, Ставропольского книжного
издательства, г. Черкесск, пл. Кирова, Дом печати. Карачае-
во-Черкесская областная типография, г. Черкесск, Перво-
майская, 47.

С $\frac{0743-100}{M 159[03]-73}$ —100—73